غريب اللغات

پيرومل مهرچند آڏواڻي

سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو

غريب اللغات

(شاهه لطيف جي شاعريءَ جي ٽِن سُرن جي لغت)

پيرومل مهرچند آڏواڻي

سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو

حيدرآباد، سنڌ

2021ع

سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري جو ڪتاب نمبر (339)
سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

غريب اللغات

ليکڪ: ڀيرومل مهرچند آڏواڻي
ڇاپو پهريون: ڊسمبر 2021ع
ڪمپوزنگ: محمد بخش ڀنگر
ٽائيٽل: اسد الله ڀٽو
تعداد: 500
قيمت: 100 روپيا
ناشر: سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو
پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

Catalogue Reference
Advani, Bherumal Maharchand
Dictionary of poetry of Shah Latif
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN: 978-969-625-190-3

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

Gharib-ul-Lughat (Dictionary of Poetry of Shah Latif)

By: Bherumal Maharchand Advani
First edition: December 2021
Quantity: 500
Price: 100
Composing: Muhammad Bux Bhangar
Title: Asadullah Bhutto
Published by: Sindhi Language Authority, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-52, 53
E-mail:
Website:
Printed by: M/S Ali Hasnain Process and Printing Services Hyderabad.

هيءُ ڪتاب شبنم گل، سيڪريٽري، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، ميسرس علي حسنين پروسيس اينڊ پرنٽنگ سروسز حيدرآباد مان ڇپرائي، اداري جي آفيس نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان پڌرو ڪيو.

ناشر پاران

سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري پاران، مشهور محقق، عالم ۽ سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ نويس ڀيرو مل مهرچند آڏواڻيءَ جا ٻه ڪتاب 'غريب اللغات' ۽ 'سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ' ڇپائي پڌرا ڪيا پيا وڃن. 'غريب اللغات' کي ڇپجي سو سال کان مٿي جو عرصو گذري چڪو آهي، جڏهن ته 'سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ' سنڌي ادبي بورڊ طرفان مختلف وقتن تي ڇپجندو رهيو آهي.

'غريب اللغات'، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي شاعريءَ جي اوائلي لغت آهي، جيڪا ٽن سُرن 'ڪلياڻ'، 'يمن ڪلياڻ' ۽ 'کنڀات'جي بيتن ۾ شامل ڪن ڏکين لفظن جي معنيٰ وار سمجهاڻي آهي. جيتوڻيڪ هن کان پوءِ شاهه سائينءَ جي شاعريءَ جون ٻيون به لغتون، خاص ڪري 'لغات لطيفي' (مرزا قليچ بيگ) ۽ تفصيلي لغت 'روشني' (ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ) به تيار ٿيون، جن جا ڀويان ڇاپا سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري پاران ڇپرايا ويا آهن، پر هيءَ لغت شاهه سائينءَ جي شاعريءَ جي آڳاٽو ڪم آهي. جيڪو هڪ اثاثي طور پڻ محفوظ ڪرڻ بيحد ضروري هو.

ڀيرو مل مهر چند آڏواڻي هن لغت لاءِ 'غريب اللغات' جي نالي جي چونڊ، پنهنجي تخلص 'غريب' جي حوالي سان ڪئي. جو پاڻ نه صرف نثر نويس

هو. ٻر سنو شاعر بہ هو ۽ شاعريءَ ۾ ’غريب‘ تخلص استعمال ڪندو هو. سنڌي ٻوليءَ جا محقق ۽ شاهہ جا شارح هن لغت کي شاهہ جي ڪلام جي ٻي لغت ڪري مڃين ٿا. جو پهرين مختصر لغت ديوان ليلارام، لطيف سائينءَ بابت لکيل پنهنجي انگريزيءَ واري ڪتاب جي پوئين حصي ۾ ڏني هئي. ان مختصر لغت کي جڏهن تہ ان ڪتاب ۾ ضميمي طور شامل ڪيو ويو هو. ٽين لغت مرزا قليچ بيگ جي ’لغات لطيفي‘ آهي، جيڪا پڻ سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري تقريباً پنجاهہ سالن بعد ڇپرائي پڌري ڪئي هئي.

اميد آهي تہ اسان جي هيءَ ڪوشش ساڃاهہ وندن کي پسند ايندي ۽ ائين سنڌي ٻوليءَ جي ناياب ڪتابن کي محفوظ ڪرڻ جو سلسلو بہ جاري رهندو.

12 ڊسمبر 2021ع — ڊاڪٽر محمد علي مانجهي

ديباچو

(ٻيءَ ڇاپي جو)

سنڌ ۾ هيل تائين جيڪي نظم جا ڪتاب ڇپجي پڌرا ٿيا آهن، تن ۾ شاهه جي رسالي جهڙو ٻيو ڪونهي. ساميءَ جا سلوڪ ڪي گهٽ ڪينهن. سامي ۽ شاهه ٻنهي جو متو ساڳيو آهي، جو ويدانت ۽ تصوف ۾ تفاوت ڪونهي. ٻنهين جي واٽ ۾ اول کان آخر تائين اها ئي يڪتائيءَ جي تار هلي اچي. شاهه جيڪڏهين شريعت ۽ حقيقت جي باب ۾ بيت چيا آهن ۽ مٿاهين منزل جون ڳالهيون ڪيون آهن ته سامي به ڪرم ڪانڊ ۽ گيان ۽ ڀڳتي ڪانڊ جون پاڻيون پلٽيندي نرواڻ تائين لنگهي ويو آهي. حقيقت جي مشاهدي ۾ پڻ سامي شاهه آهي ۽ شاهه سامي آهي. تفاوت هي آهي ته سامي ٻين وڏن شاعرن جيان پنهنجي من جي حالتن جو لسو ئي لسو بيان هڪڙيءَ سُر ۾ ڪري ويو آهي ۽ شاهه نوان نوان ويس وٺي پنهنجي اندر جو حال اوريو آهي. ڪٿي ليلان ٿي ڏيکاري ٿو ته جو مٺيءَ تي محب ٿو مٺي، تنهن کي ڏٺي ڏکي ڏاريو ٿو ڪري ۽ انهي ڪري هو سچي سچ جي وکر وهائڻ ۽ مهراڻ جي موتين حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي من جي شتربي مهار کي ڏانوڻ ۽ ڏوريون ٻڌي ٿو. ڪٿي سهڻي ٿي لهرين جو لحاظ ڇڏي ساگر سير ۾ گهڙي ٿو پوي جو سندس چوڻ آهي ته.

گهڙيا سي ڇڙهيا، اٿين اڻيني،
مٺي متي مهراڻ ۾، پٺو ٿيو ڏيني،
ته ميهار مليئي، سنپوڙو سيڻاهه سين.

ڪٿي ڏيکاري ٿو ته ڪئن سمي سردار پنهنجو هٿ ڏگهيڙي گنڊريءَ گولي کي ٻانهن کان جهلي مٿي ڪيو ۽ اُن کي چوڏول ۾ چاڙهي راڻين جي راڻي (پٽ راڻي) ڪيائين. ڪٿي سسئي ٿي سر جو سانگ ڪنو ڪري ۽ لوڪائي لڄ لاهي پنهونءَ پنيان ڪاهي پوي ٿو ۽ ڪٿي وري عمر جي محلن ۾ ويهي ماروئڙا ۽ ملير ملڪ سنڀاري ٿو. ڪٿي ڏسوس ته مومل ٿي راڻي جي رهاڻ کي واجهائي ٿو ۽ ڪٿي ڪانگل کي قاصد ڪري اُن کي

پرين لاءِ پيغام ڏئي ٿو. ڪٿي جوڳين جي سنگ جو رنگ ڪولي مؤنن ۾ منهن وجهڻ جون ڳالهيون ٿو ڪري ته ڪٿي وري گهاتو تي اگهور ٿو گهوري ۽ ساموندي تي ڪارو ٿو ڪيڙي. وري ڏسوس ته سوري سيج چاڙهي ۽ مرڻ مشاهدو سمجهي ڪلال جي هٽ تي سُرڪي جي سَٽِ ۾ سر سنباهي ٿو ۽ ڪٿي وري ڏسوس ته سورٺ ور تي توحيد جي تار تي ڪلهن ڪان ڪنڌ ڪوري ٿو ڏئي. اهي ۽ ٻيا ڪيترا ويس ورن آهن. جن شاهه جي ڪلام کي ايترو ڪنيون آهي، نه ته رسالي جي هر هڪ بيت ۽ وائيءَ جو اندروني مطلب اهوئي آهي، جو ساميءَ جي سلوڪن جو آهي. شاهه پاڻ به چوي ٿو ته:

جي تون بيت ڀائين، سي آيتون آهين،
نيون من لائين، پريان سندي پار ڏي

رسالي جي هڪڙي خوبي اها آهي، جو ساڳيو مطلب جدا جدا لفظن ۾ جدا جدا ماڻهن جي واتان ٻيو اچي ۽ پچاڙي سڀ جي وڃو الاهي عشق تي بيهي ۽ ٻيو ٻولي جيڪا ان ۾ ڪم آيل آهي، سا نهايت مٺي ۽ رس ڀري آهي. شاهه نج سنڌي لفظ تمام گهڻا ڪتب آندا آهن ۽ ڪٿي جي عربي، پارسي ۽ بلوچي لفظ ڪم آندا اٿس ته اهي وري سنسڪرت، سنڌي ۽ هندي لفظن سان اهڙو نهيا مليا بيٺا آهن، جو ناپئد تجنيس حرفي (alliteration) به رسالي ۾ ايتري آهي جنهن جي ڳالهه ڪرڻ جي نه آهي. اهڙي ڪا سٽ ئي ڪانهي جنهن ۾ اها نه آهي. ڪي بيت وندرائيندڙ ۽ ڪلائيندڙ آهن ته ڪي وري اهڙا گهمائيندڙ آهن جو پڙهندڙ جو پتو پاڻي ڪيو ڇڏين. رسالي ۾ ڪٿي ڪٿي شاهه هڪڙي مصرع جو اڌ يا ڪو ڀاڱو ڪيترن بيتن ۾ هڪبئي پٺيان ورائي ورائي ٿو آڻي ۽ ڪٿي ته فقط وچ ۾ هڪڙو لفظ ڦيرائي سڄي بيت جو تافيو ڦيريو ڇڏي. اهو رستو اهڙو مٺو ٿو لڳي جو ڀانئجي ته وري وري ٻيو پڙهجي. (ڏسو ڪنيات، فصل 2 ۽ ساموندي فصل 3). سر سهڻيءَ ۾ وري 'ساهڙ' لفظ تي مزو ڪيو اٿس. اهي آهن رسالي جون خوبيون جي پڙهندڙن جي دلين کي پاڻ ڏي ڇڪين ٿيون.

جيڪڏهين ڪو شاعر رسالو پڙهندو ته هن کي نڪو بحر نظر ايندو نڪو وزن، نڪي ڪي علم عروض وارا ارڪان. رڳو نالي جو رديف ۽

قافيو ڏسڻ ۾ ايندس، پر انهي ۾ ڪو شاهه جو ڏوهه ڪونهي. اهو شعر جوڙڻ جو نمونو سنڌ ۾ اصل رواجي هو ۽ سامي، دلپت رام، شاهه عنايت ۽ ٻين ڪيترن شاعرن انهي جهوني شعر جوڙڻ جي ريت کي شرف ڏيئي ڪلام ڪچو آهي. شاهه اصل گهڻو ڪلام چيو هو پر ڪجھ جيترو وري پنهنجن هٿن سان ڪراڙ ڍنڍ ۾ اڇلي ڇڏيائين، جو خيال ٿيس ته متان ماڻهو درويشن جي اُبتن ٿوبن جي اکري معنيٰ وٺي گمراهه ٿين. شاهه جي وصال کان پوءِ ٿورو گهڻو ڪلام شاهه جي ڪنهن فقير وٽان لڌو جو پوءِ سُرن موجب ناهي بيهاريائون. ڪن سرن تي اصلوڪين راڳڻين جا نالا رکيائون، جهڙوڪ ڪلياڻ، سارنگ وغيره ۽ ڪن سُرن تي وري مضمون جي نظر تي پنهنجا نالا ناهي رکيائون، جهڙوڪ مارئي، مومل راڻو ليلا چنيسر.

شاهه جو رسالو پهريائين ٽرمپ صاحب سال 1866ع ۾ ڇپائي پڌرو ڪيو هو. سال کن کان پوءِ وري بمبئي ڇاپو نڪتو. مگر اهي ٻئي نسخا اڳوڻي صورتخطيءَ ۾ هئا. تنهنڪري سن 1900ع ۾ اسان جي تعليم کاتي وارن رواجي صورتخطيءَ ۾ رسالو ڇپائي پڌرو ڪيو. انهن ٽنهي نسخن ۾ ڇاپي جون چُڪون توڙي ٻيون سهوون ۽ غلطيون گهڻيون آهن ۽ انهن مان ڪنهن ۾ به شاهه جو سمورو ڪلام ڏنل ڪونهي، تنهنڪري چئبو ته اجا صحيح ۽ سڄي نسخي جي سنڌ ۾ گهرج آهي.

رسالي ۾ جي ايتريون غلطيون رهجي ويون آهن ته انهيءَ ڪري ڪو ماڻهو اهو نه ڪين ٿا پڙهن. رسالي پڙهڻ جو ماڻهن ۾ تمام گهڻو چاهه آهي، اجا به جي اڳيان ڪو معنائن جو ڪتاب هجين ته هوند جهڻي وجنس. مون کي ننڍي لاڪر رسالي پڙهڻ جو گهڻو شوق هوندو هو. مون پوءِ سعيو ڪري هٿي ڏٺي ڏکين لفظن جون معنائون هٿ ڪيون ۽ 1905ع ۾ اجا معنائن جي ڪتاب ڇپائڻ جو خيال ڪيم ته معلوم ٿيم ته مرزا قليچ بيگ صاحب رسالي جون معنائون لکي تيار ڪيون آهن ۽ جلد ڇپائڻ وارو آهي. هن صاحب پوءِ منهنجي چوڻ تي پاڻ واريون معنائون ڇاپخاني ۾ موڪلڻ کان اڳ مهرباني ڪري مون ڏي ڏياري موڪليون. تنهن وچ ۾ وري هڪ لغت مرحوم آخوند عبدالرحيم بن محمد وفا عباسيءَ جي هٿ لڳيم ۽ هڪ ٽرمپ صاحب وارو

رسالو مليم، جنهن ۾ حاشئي تي انهي ساڳئي آخوند صاحب جي دستخط اهنجن لفظن جون معنائون لکيل هيون انهن تنهي ڪتابن سان پنهنجون معنائون پيڻ لڳس. پر انهي ڪم ۾ مون کي تمام گهڻو وقت لڳي ويو جنهنڪري گذريل سال پاڻ واريون معنائون ڇپائي ڪين سگهيس.

هن دفعي رسالي جي رڳو پهرين ٽن سرن جون معنائون ڇپائي پڌريون ٿو ڪريان ۽ اُميد آهي ته پيا پاڳا به جلد ڇپائي پڌرا ڪندس.

هن ڪتاب ۾ اهنجن لفظن ۽ جملن جي اڳيان جي انگ پيل آهن، سي نئين رسالي جي بيتن جا نمبر آهن ۽ جن معنائن يا پڙهڻين پٺيان ماٿهن جا نالا ڏنا اٿم، سي سمجهڻ گهرجي ته مون کي اُنهن صاحبن وٽان مليون آهن. رسالي جو منتخب آءٌ ڪي ڏهاڙا ساڌو هيرانند وٽ پڙهيو هوس. هن سنڌ جي سينگار سڌارڻ کان پوءِ سندس وڏي ڀاءُ ديوان تاراچند شوقيرام، پرنسپال ٽريننگ ڪاليج حيدرآباد جي، اڪيڊمي جي شاگردن کي رسالي پاڙهڻ جي تڪليف پاڻ تي هموار ڪئي. آءٌ هينئر ڇٽي نٿو سگهان ته ڪهڙيون معنائون مون کي ساڌو هيرانند وٽان ۽ ڪهڙيون ديوان تاراچند وٽان مليون هيون. پر اها خبر اٿم ته مرحوم آخوند احمدي پٽ واري جا نوٽ ٻنهي وٽ هئا. تنهنڪري مون هن ڪتاب ۾ انهن ٻنهي پائرن جي نالن ڏيڻ بدران آخوند احمديءَ جو نالو ڏنو آهي. نئين رسالي جي پهرين ٽن سُرن ۾ جيڪي ڇاپي جون چُڪون آهن، سي به هن ڪتاب ۾ ٻڌايون اٿم ۽ پڙهندڙن جي سُڌ لاءِ شاهه جو به ٿورو حصو ۽ اٿم جو مون گهڻو ڪري سمبرو مرزا قليچ بيگ صاحب جي ڪتاب 'احوال شاهه ڀٽائي' مان ڪنيو آهي.

پڇاڙيءَ ۾ منهنجي پڙهندڙن کي ويئتي آهي ته جيڪڏهن ڪين ڪا اهڙي معني خيال ۾ اچي وڃي جا مون نه ڏني هجي ته اُها مهرباني ڪري مون کي لکي موڪلين ان لاءِ سندن گهڻو شڪرگذار رهندس.

ڪراچي

12 جولاءِ 1906ع

پيرومل مهرچند

شاھ جو ٿورو ذڪر

شاھ عبداللطيف ڀٽائي شاھ حبيب جو پٽ ۽ شاھ ڪريم بلڙيءَ واري جو ٽڙ پوٽو هو. هو سال 1102هجري مطابق سن 1689ع ۾ هالن جي تعلقي ۾ ڪٽياڻن جي ويجهو ڀٽي پور ۾ ڄائو هو. سندس جمڻ جي جاءِ هالا حويليءَ ۾ هئي جا ڀٽي پور سان لڳ ڏکڻ اُپرندي ڪنڊ ڏي هئي. شاھ سيد گهراڻي جو ماڻهو هو تنهن ڪري سندس نسل وڃي حضرت محمد صلي الله عليہ وآله وسلم سان ٿو لڳي. سندس وڏا اصل هالن ۾ رهندا هئا، پر 1398ع ۾ امير تيمور منجهائن ڪن کي وڏا وڏا عهدا ڏني جڏهن سنڌ جي جدا جدا ڀاڱن جو حاڪم مقرر ڪري موڪليو تڏهين اُنهن مان سيد مير علي شاھ ۽ سندس پٽ مير حيدر شاھ ڪنهن دفعي هالن ۾ ويا. جتي پوءِ ڪن ماڻهن سان نسبت ٿي وين. اهيئي سيد هئا جن مان شاھ عبداللطيف پيدا ٿيو هو. شاھ صاحب جي ماءُ مخدوم عربي ديانا جي گهراڻي مان هئي ۽ سندس مقبرو پراڻن هالن جي اُپرندي اڃا تائين پيو ڏسجي.

ننڍي لاڪر هن جي چت جو لاڙو ڏٺيءَ جي پاسي گهڻو هو ۽ جئن ويو وڏو ٿيندو تيئن سندس جوهر بہ ويو وڌيڪ ظاهر ٿيندو. پوءِ تہ ڪيترا ماڻهو ڪانئس ارشاد وٺي سندس مريد ٿيا.

تن ڏينهن ۾ مغل بيگ مرزا ڪوٽڙيءَ جو حاڪم هوندو هو. جا هاٿوڪي پٽ جي جاءِ کان پنج ميل ٻري ڏکڻ ڏي هئي. هاڻ اهو شهر ڦٽي ويو آهي، مگر ويرانوا اڃا ظاهر بيٺو آهي. چون ٿا تہ هڪ لڳا مرزا مغل بيگ جي نياڻي بيمار ٿي پيئي، سو شاھ حبيب وٽ ماڻهو آيو تہ هلي پاڃهہ جو هٿ گهمائينس. شاھ حبيب ان ڏينهن پاڻ بہ ڪو ٻُت ۾ خوش ڪين هو سو شاھ لطيف کي پنهنجي پاران موڪليائين، جنهن وڃڻ سان چوڪريءَ

جي چيچ هٿ وٺي چيو تہ "جنھنجي آڱر سيد جي هٿ ۾ تنھن کي نہ لھر نہ لوڏو" نينگري تہ چڱي ڀلي ٿي، پر مغل چون تہ هن چيچ کان ڇو جھليس؟ بس پوءِ شاهہ جن سان اچي پاتائون مغلن جي سورن. شاهہ پنھنجا گھر ڇڏي ڪٽي ۾ هنڌ وڃي رهيو. هڪ لڱا ڏل ذات جا ڪي چور مغلن جي گھر ۾ ڪاهي پيا ۽ مال متاع ڀاري ڪٽي ويا. مغل چورن جي پٺيان ويندي جڏهن شاهہ جن وٽان اچي لنگھيا، تڏهن شاهہ کي ماٺو ساڻ ڪري واهر ڪرڻ لاءِ ڊوڙي وڃي مليس، مگر مغلن نهارين بہ ڪين. هن پوءِ سُنھن قسم وڌن، پر هنن حرف پٽي ڪييس. اتي شاهہ کي ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ پاراتي وانگر هينيون بيت چيائين:

بيگ تنھنجي بيگي ڪونڙيءَ ۾ ڪان،
اٿم آس الله ۾ دل ماريندي مان.

شاهہ جو اهو چوڻ ڳٽو ٿي ڪين. مغلن جو سڄو لشڪر تہ مارجي ويو. پر مغل بيگ پاڻ بہ ڪين بچو. رڳو سندس هڪڙو پٽ 'گولو' نالي، پٺيان رهيو. پر اهو بہ شاهہ جي پٽ لڳڻ ڪري پورو ٿي رهيو. جو شاهہ چيو تہ "مئو گولو لٿو پولو" مغلن جي زالن کي پوءِ اچي دل ۾ پيو تہ مغل بيگ جي نياڻيءَ جي شادي شاهہ لطيف سان ڪجي. آخر مڱڻو ٿيو. شاهہ جي شادي 1714ع ڌاري ٿي هئي. سندس بيبيءَ جو نالو سيده بيگم هو، جنھن کي پوءِ مريد ادب کان تاج المحذرات ڪري ڪوٺيندا هئا.

ڪن مڻين کان پوءِ بيبيءَ کي حمل ٿيو. هڪ لڱا پلي تي دل ٿيس سو تہ چو ڪوهيءَ تان شاهہ جي ڪنھن فقير هٿان پلو گھرايائين. شاهہ کي جڏهين هن قصي جي سُڌ پيئي تڏهين چوڻ لڳو تہ "واهہ جو اهو اولاد ٿيو جو اجا پيٽ ۾ ئي آهي تہ وٽي فقير رلائيندو، سياڻ ڄمندو تہ الاجي ڪھڙا ڪلور ڪندو. مون کي اهڙو بار ئي نہ گھرجي." چون ٿا تہ بيبيءَ کي انهيءَ دفعي ڪچو بار پيو ۽ وري حمل ڪونہ ٿيس.

شاهہ جو مذهب هڪ الاهي اسرار هو منجھس مسلماني ۽ درويشي گڏي پيئي هئي. صوفي تہ پڪو هو. پر جي پيون ظاهري مسلماني پريون

منجهس نہ هجن ها تہ اڳوڻن وڏن صوفين وانگر زماني جا ماڻهو ڳالا ڪنس ها ۽ ملا ۽ آخوند تعذيرون ڪنس ها. جن سان في الحقيقت پوندي بہ ڪا نہ هيس. هو چوندو هو تہ:

"ملو نانءُ مولئي جو آخوند سڀ انڌا،
لاهي ڇڏ لطيف چئي تن ڪاڻن جا ڪنڌا،
حاجي تنهن هنڌان، حرف نہ سکيا هيڪڙو."

پاڻ تسبيح پڙهندو هو ۽ روزا بہ رکندو هو جو سندس چوڻ آهي تہ:

روزا ۽ نمازون اي پڻ چڱو ڪم،
اهو ڪو ٻيو فهم، جنهن سان پسجي پرينءَ کي.

پاڻ جو ڪڏهين مسجد ۾ وهندو هو ۽ ڪڏهين جوڳين جي سنگ ۾ تيرٿ ۽ تڪيا پيو پيٽيندو هو. سو هڪ لڳا پڇائونس تہ توهان سني ڪين شيعو؟ چيو "ٻنهي جو وچ" چيائونس تہ "انهن ٻنهي جي وچ ۾ تہ ٻيو ڪي بہ ڪينهي." چي "آءُ آهيان بہ ڪي ڪين."

مخدوم صابر ولهاري تہ ۾ هڪ ڪامل شخص ٿي گذريو آهي، تنهن سان جڏهين شاهہ جي پهرين دفعو ملاقات ٿي، تڏهين شاهہ چيو تہ مون جهڙو ٻڏو هو تهڙو ئي ڏٺو. مخدوم سان ملا حسين نالي هڪ شخص ان وقت اتي هو تنهن پانيو تہ مخدوم تي شاهہ ٺوڪ ٺوڪري سو شاهہ کي چيائين تہ "تو کي ٿيو ڇا آهي، جو هٿن هوش کان ٻاهر نڪتو وتين." شاهہ تنهن تي مرڪي هيٺيون بيت چيو:

پنوهارڪي ٻرهي جي هوند چکيائين،
تہ ميمارڪي منهين ساجهر ڇڏيائين.

هڪ لڳا شاهہ هاهوت ڏي وڃڻ لاءِ سنبت ٿي ڪئي تہ پٺس جهليس چي "ابا واٽ تي جن ڀوت ۽ نانگ بلائون آهن سو تون اوڏانهن نہ وڃ." شاهہ تنهن تي گنڀيرائي سان هيٺيون بيت جواب ۾ چيس:

نڪو جن جهان ۾ نڪو سڄي نانگُ،
سسئيءَ ڇڏيو سانگ تہ ڇپر مڙيوئي ڇاڙڪي.

هڪ لڱا شاهه راهوجن جي ڳوٺ ۾ قسمت سانگي وڃي رات ٽڪيو پر اتي جي ماڻهن سندس فقيرن جي خدمت ڪا نه ڪئي، جنهنڪري سڄي رات ويچارا بک سمهيا. جڏهين شاهه کي اها خبر پيئي تڏهين هينيون بيت چيائين:

راهوجن ۾ رات، قادر ڪنهن جي نه وڃي،
رنون رب رلايون آهر اگلي وات،
پليجن کان پاٺ پرجي آئي پيٽ جي.

شاهه هڪ لڱا هڏاڪٽ راهن جي ڳوٺ ۾ هو اتي ڏڏ گهريائين ته چيائونس ته پاسي ۾ گُجڻ جو ڳوٺ آهي، اتي زالون ڏڏ وڪڻڻ لاءِ ڪٽي ويئون آهن. شاهه تنهن تي چيو ته:

هڏا ڪتيون هليون ڪپيارين ڪمي،
ڇڏئيون ڪا نه پٺ تي سندي ڏڏ ڏهي،
گجن سان گهي، اونڌا ڪري آئيون.

مسلمانن وٽ راڳ حرام آهي، پر شاهه وٽ روز پيو گانو ٿيندو هو بلڪ دم به گاني ٿيندي ڏنائين. هن کي نڪو درد ٿيو نه ڪا بيماري، مراقبي ۾ ويٺي ويٺي وصال ڪيائين. اهو واقعو سال 1165 هجري يعني 1752ع ۾ صفر مهيني جي چوڏهين تاريخ ٿيو. هينئر سال به سال انهي تاريخ ۽ پيو ذوالحج جي 9 تاريخ (شاهه جي حج جو ڏينهن) پٽ تي ميڙو لڳندو آهي، جو ساندهه ٽي ڏينهن هلندو آهي ۽ ماڻهن جا هشام شاهه جي سيڪ ۽ سوادي ڪافين ۽ رس پرين بيتن ٻڌڻ لاءِ اچي مڙندا آهن.

*

شاهه جي رسالي جي اهنجن لفظن ۽ جملن جي معنيٰ

سُر ڪلياڻ

فصل پهريون

عليم = علم جو صاحب، ڄاڻندڙ
اعليٰ = وڏو (ضد -ادنيٰ)
عالم = دنيا
قادر = سگهه وارو
قدرت = سگهه، طاقت
قائم = بيٺل (قيام = بيهڻ)
والي = مالڪ
واحد = هڪڙو (ڌڻي)
وحدهٗ = هُو هڪڙو
رازق = رزق يا قوت ڏيندڙ
رحم = رحم يا ٻاجهه وارو
حمد = ساراهه، تعريف
حڪيم = حڪمت وارو ڏاهو
جوڙون جوڙ = جوڙ سان جوڙ
ٺاهه سان جوڙ
وحدهٗ لاشريڪ لهٗ = هو هڪڙو
(آهي)، ناهي ڪو شريڪ هن جو
يا هن کي
لهٗ = هن کي يا هن جو
ڪارڻي = ڪم ڪندڙ وسيلو
نرتون = نرت سان

نائين = نمائين، جهڪائين،
(مصدر- نائڻ)
هيجان = خوشيءَ سان (هيج =
خوشي)
هنين = دلين (هنيون = دل)
اونڌ = خراب ڌڙ
اوليو = ڏڪيو ڏکجي يا
گهلجي ويو ڦاٿو
اُٿو = ڇيو (مصدر- اُٿڻ)
سين = ساڻ
قلب = دل
لسان = زبان، ڄڀ
اوءِ = اهي ('اوُ' جو جمع)
فائق = (فوق = تارون) مٿاهون،
اڳرو اونچو اعليٰ
مِ فرمان = فرمان يا حڪم مِ
سنڌ = چڱو ڌڙ (ضد اوڌڙ، ڏڌڙ، ڪتڙُ)
سالم = سلامت
هيڪائي هيڪ ٿيا = هڪئي
هڪ ٿيا، ملي ويا
احد = ايڪو (الک)، هڪڙو (ڌڻي)
ٻالم = بي پرواهه (2. محبوب)
آڳي = ڌڻي (آغا)

نسورو = نجو صاف
لاخوف عليهم ولاهم يحزنون = نہ آهي خوف مٿي انهن (اوليائن) ۽ نہ آهي انهن کي ڏک — قرآن مان.
موليٰ = مالڪ، ڌڻي
معمور = اڏيل، آباد (عمارت مان)
مامُور = حڪم ڪيل (امر = حڪم) — قلمي رسالو
انگ = نشان، ورڌاتا جو انگ
نصيب = ڀاڳ، بخت
ازل = آهہ، شروعات
اَن جو = انهن يا هنن جو (اَن جو جمع اُنِ)
الا الله = مگر الله، فقط ڌڻي
حقيقت = حق شناسي جي حالت (ساڪيات ڪار)، هي سلوڪ جو چوٿون درجو آهي. ٻهريان ٽي هي آهن:
(1) شريعت يعني شرع تي هلڻ (ڪرم ڪانڊ)
(2) طريقت يعني فقيرائيو طريقو اختيار ڪرڻ يا دنيا کان فارغ ٿيڻ جي حالت (ڀڳتي يا اُپاسنا ڪانڊ)
_ معرفت يعني خودشناسي جي حالت (گيان ڪانڊ)
هنيون حقيقت ڳڏيو = حقيقت سان دل ملائي يعني انهين منزل ۾ اک رکي يا انهين درجي تي پهچڻ جي چاهنا رکي
طريقت تورين = طريقت جي حالت وزن ٿا ڪن يعني جاچين يا سوڌين ٿا.
معرفت جي ماڻ = پنهنجو پاڻ سڃاڻڻ ڪري جا اندر کي سانت ٿي اچي، سا اها حالت عاشق پاڻ سمجهي ٿو پر ڪنهن کي ٻڌائي نٿو سگهي، جيئن "گنگو ڪائي ڳڙ مشڪي مشڪي ڪينڪي"
ڏيساندر = ڏورانهان ملڪ، هتي اشارو اندر جي ڏسين جو پڻ آهي
ڏورين = ڳولين
ووڙين[1] = ڳولين
ڪلمنئون = ڪلمن کان
ڪورين = وڍين (ڪيڻ ڪورڻ)
محمد رسول الله = حضرت محمد خدا جو رسول آهي (ڪلمي جو ڀاڱو)

[1] ووڙڻ يا وڙڻ - ڳولڻ يا هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ. ٻيو شايد معنيٰ ٿي آهي "ونت وڃائڻ" جا ديوان ليلا رام وطنمل ڏني آهي.

پهه= خيال، اونهون ويچار
جيلان= جڏهن ته، جو ته
ڏٺا= ڏٺيا، چونڊيا رڏڻ = جندڙ)
تيلان= انهيءَ سبب، تنهن ڪري
وحدت ويا= وحدت ۾ ويا
(وحدت= هيڪڙائي)
پسي= ڏسي
نياڳي = اياڳي يا نياڳي ڪي
ٻوڙا= اي ٻوڙا !
ڪنين= ڪنن سان
سڻا= ٻڌا (سڻڻ =سڻڻ، ٻڌڻ)
گهٽ اندر گهوڙا = وجود جي اندر
هڪلون يا زور ٻريا آواز
(وويڪ يا ضمير جا)
ساکي= شاهد (ڪراما ڪاتبين
يا سڳورا لکندڙ جي اسان جا چڱا
مندا ڪرم ٿا لکن. قرآن جي سورة ۾
لکيل آهي ته قيامت جي ڏينهن
سايا سامهون ٿي چوندا ته تون
غفلت ۾ هئين. پوءِ ڏٺي حڪم
ڪندو ته هن کي دوزخ ۾ رهڻو.
ويهه وهائڻ = وڃڻ يا سؤدو
ڪرڻ (اصطلاح)
ڪتين جي هارائين= (حقيقت
جي اتم بازي جي ڪتين نه) ته به
اها وات نه چڏ.
هنڌ تنهنجو هي= ماڳ تنهنجو
اهو ئي آهي يعني انهي ڪانسواءِ
تنمجو چاڙهو ڪونهي.
جام جنت جو = طهورا يعني
پاڪ پاڻيءَ جو پيالو جو ايمان
آڻيندڙن لاءِ آهي، يعني چوندئي
ته ڏٺي ۾ ايمان آڻن جو پيالو
چاڙهه يعني هن مان عقيدو نه
گهٽائي 2. وحدت
حق= (1) سچي (2) ڏنڊ ٻڪ
ٻڪ وجهڻ= ياڪر پائڻ
ورسيا = پرميا، پلا (ورس = پل)
ڊونڊيان = ڳوليان (هن بيت ۾
ديه ايمان چٽي وجهڻ جو ذڪر
آهي)
ڪانه= ڪيڏانهن
وهانءَ= وهانءَ يا شادماني تي
وائي= ٻولي
مر ڪي= نه ڪي
خام= ڪچو، بي آزمودگار
مخلوق= خلقيل
ساوڪ= راهه، رستو
ناقصائي=نانصائي يا گهٽتائي مان
نڱيو= نڪتو

وحدتان=وحدت يا هڪڙائيءَ مان
ڪثرت= گهڻائي
هلاچو= گوڙ (هل هلاچو)
بالله= ڌڻيءَ جو قسم
مروئا= مرون، پسون
موران= ماڪوڙيون
پڪتان= پڪي (پکي پکڻ)
جل جلالهٗ= وڏي وڏائيءَ وارو اکري
معني تجلو ڪيو وڏائيءَ اُن جي
جمال= حسن، سونهن
ڪمال= پورن
سنيهڙا= نياپا[1]
ڪر = ڪل، خبر(ر ۽ ل پاڻ ۾
متبا آهن جتن جر = جل
ڪرتار_ڪلتار)
اجل = موت (2) جليل جو
Sup يا Comp:
واهرو= واهر يا مدد ڪندڙ

سائي= اهائي
عين= ع
غين= غ
سمن= نالو هڪ هندي شاعر جو
سمن جا بيت سنڌ ۾ به مشهور
آهن، سندس هيو به هڪ بيت
هتي ڏجي ٿو
سمن گُنڙي ڏول ڪي رهي
پونْ سين ڦول
دوگهڙي کا ديکها آخر ڏوُل
ڪي ڏوُل
عين ڪي عين= ع جي ع
(عين لفظ جي معني
آهي "صاف" غ جو نقطو "مايا" کي
چوندا آهن، اهو جي پاسي ٿيو ته
ساڳيو "عين" يعني صاف ٿي پئبو.
پڙاڏو= پڙلاءِ، پڙتي شبد
ور وائي جو = بوليءَ جي رمز

[1] بيت شاهه لطيف جي ٽڙ ڏاڏي شاهه ڪريم بلڙيءَ واري جو جيل آهي. جو نهايت صبر ۽ تحمل وارو ماڻهو هو. هڪ لڳ ڪنهن شخص سندس پرک لهڻ لاءِ سندس پنيءَ ۾ رب پرو ان وقت ڳاٽي تي چڙهي نار پئي ڪاهيائين. هڻن مان هڪڙي ڇريائين پنو پيچي ڇڏيو جنهن جي ڪري سمورو پاڻي پنيءَ کان ٻاهر وهندو رهيو. پوءِ ڏڳا ڇوڙي ڇڏيائونس ته به ڪين ڪجهه ڪين. وري زور مان ڏهڪ وڄايائونس پر هن پڙهڪ به ٻاهر نه ڪڍي. هو پوءِ پيرن تي ڪري پيچرو لڳس ته توهان ايترو صبر ڪئن ڌاريو؟ شاهه ڪريم چيو ته پنهنجو ڪري آءُ پاڻ خوش ٿيس جو ڏنم ته ٻاهر جيڪو الهي سبزو بيٺو آهي. تنهن کي ٿو پاڻي ملي. جڏهن ڏڳا ڇوڙي ڇڏيو تڏهن پانيم ته توهان کي منهن تي قياس آيو آهي. تنهنڪري آءُ اوهان جي نيڪ نيتي کان ارهو نه ٿيس. هنن چيس ته ڏهڪ لڳو ڪان پوءِ به ماٺ ۾ رهيا سو ڪيئن؟ جي مون کي دل ۾ آيو ته الاهي سبزي کان پاڻي وانجهو ڪري ۽ ڏڳن کي پانجاري ۾ ڏجها ڏيو ڪري ڌڻي شايد ڳري سزا ڏيم ها. تنهنڪري شڪر ڪيم.

ڳالهہ جو وٽ يا ڀيچ.
قصر = ماڙيون، محلات
ڪوڙين = ويهون، ڪيتريون
سهس = هزار
پرڪ = نگاهہ نظر
ڪايائون = آڪار جسم
جيءُ سپ ڪنهن جيءُ سين = ساهہ يا جيو آتما سپ ڪنهن جيو ۾ آهي يعني سينئي ۾ ساڳيو ساهہ آهي
درسن ڏارون ڏار = ديدار يا شڪليون ڀيون ڀيون آهن.
پريمؔ = منهنجا پرين
پار = ڪم، عادتون، نشان
وائي = ڪافيءَ جو قسم
نينهن نيٽين ڳڻ ڳالهہ = نيٽن جو نينهن يعني سچو نينهن ڳڻ جهڙي ڳالهہ آهي (2) نيٽن ۾ نينهن ڏاري ۾ ڳڻ جي ڳالهہ ڪري يعني ڏٽيءَ جي صفت جو بيان ڪري (سيڪا پرين ڪي پوڇي ٿي)
وو = هي لفظ بي معنيٰ۔ آواز مٿي ڪٽڻ ۾ مدد ڪندو آهي،
جا چِتايم چت ۾ = جا ڳالهہ دل ۾ جاچي اٿم

ٻجهي = سمجهي
لطيف = لطف ڪندڙ (ڏٽي) شاهہ لطيف
سُجي = ٻڌجي
تساڏي = تنهنجي
گهايل = وڍيل، ڦٽيل
ڪيتي = ڪئي
ويج = طبيب
مين = مان، آءُ

فصل ٻيو

اگهي اگهائي = ناچڱائي قبول پيئي يعني ان جو قدر ٿيو رنج پريان ڪي رسيو = جن پرين مون کي رنج ڏنو هو تن کي موٽي رنج وجي رسيو يعني جن ڏنو تن ئي وري لاٿو (2) منهنجي رنج يا درد وجي پنهنجي پرين وٽ نڪاءُ ڪيو.
انڌا اونڌا ويج = چٽ حڪيم
ڪچاڙيا = ڇو ڇا لاءِ
ڪانئين = ساڙين، جلائين
ڏيل = جسم، سرير، اندر
ڀيچ = ڀيچي، ڪانجهي، آشا
سيچ = سيچا، هنڌ، کٽ
مشاهدو = (جيڪي ڪي ڏسڻ

جو لائق هجي) تماشو ديدار

اُيي= ٻيٺي

پريتڙو = پريت يا محبت جي حالت، محبت

مڙڻ= هنڻ، پوئتي موٽڻ

نظاري نروار= پڌري پٽ

قرار= پرتگيا، قول، وعدو

نيزي نظاري= تير جي سامهون

ڪناري= ڪناري تي (ڪنارو)

يا ڪينارو= ڙِ ڪاني (جنهن تي ڪاسائي گوشت ٽنگيندا آهن)

اُن ڪِي= انهن کي

سيڻ= سڄڻ

سنرا= سرها، تازا، خوش

جيله= جيلان، جو تہ

تيله= تيلان، تنهنڪري

پاهون= پنبان، پنتي

سائون[1]= سکر، اشراف

سو وار = سوگهمرا، ڪيترا پيرا

ڏينهاٽيون= روز

چنگ چڙهين[2]= ظاهر يا پڌرو ٿيين

جم= متان (اصل ـ جئن مَ)

پرت= پريت

پار= طرف، پرين پر، چيڙو

جياءِ= جتان، جنهن هنڌان

پهرين ڪاتي پاءِ = اول ڪاتي واهہ يا وجهہ (گردن ۾) يعني خودي وڃا

ماهہ= ماس، گوشت

گيڙءِ= ڳڏءِ، ورتئي

پر= ريت، دستور

عظيم= وڏو (ڏٿي)

لچيو= لڙيو، ٽڙڪيو

لوهہ= هي لفظ هتي ڪاتيءَ جي معنيٰ سان ڪم آيل آهي. ڪي وري چون ٿا تہ "لوهو" (رت) جو تصغير آهي.

اندوهہ= غم، فڪر، ڏک

منيائي= مني ٿي (مني، مُڏي، لمي)

ورمن= ترسن، سيڙجن

توءِ= تنهنڪري

مون پريان جا= منهنجي پرينءَ جا

قريب= ويجهو، سڄڻ

انگ= جسم، بدن

الله ڪارڻ= ڌڻيءَ خاطر

[1] ترمپ صاحب جي رسالي جي پڙهڻي آهي. ساهو يعني پهلوان

[2] اصل معني چنگ تي ڳائجڻ يعني مشهور ٿيڻ ۽ جنگ وڙهڻ جي معني آهي سيني مڙني ٿيڻ

ونءِ= وڄ
تني= تنهين، انهن
ڳري= ڳلي يا گلي يا گردن ۾
(2) وٽ، ويجهو
لنءِ= پريت، محبت
اڏي= بند جو ٽڪر، جنهن تي
گوشت مڇي رکي وڍيندا آهن.
مڇڻ= متان
مهاين جا= وڏيلن جا (2) پهلوانن
جا (3) منهن ۾ يا اڳيان بيٺلن جا.
ڪلالڪي = ڪلال يا شراب
چڪائيندڙ جي
ڪسڻ جو ڪوپ وهي =
ڪسڻ جو غضب پيو هلي يعني
جيڪو تو اچي سو تو ڪسجي.
سُرڪ= سرڪي، ڍُڪُ
ڪاتي= رڍي، ڪپي (سسي يا
گردن)
ماٽي= مٽ (شراب جو)
تِڪَ= ڳيت . هڪ ساهي ڍُڪ
پِڪَ= ڍُڪ، ذرو
منجهان گهوٽ گهاتي = اي
گهوٽ! گهاتي (شراب) مان (2)
گهاتي يا ڳوڙهي گهوٽي مان
ورنهه= پهلوان

وماٽڻ = وِهه ڏيڻ، تمام نشئي
ڪرڻ
سروٽ= سر جي عيوض ۾
سرو= شراب
سٽ= مٽ سٽ، عيوض
ڪوءِ= گهٽي، گلي
مهيسر= مها ايشور يعني شو يا
پيرم، جنهن جي مورت تي
گتيوال وڪري ڪرڻ کان اڳ
شراب جا چنڊا وجهندا آهن.
منڌ= مڌرا، شراب
هوءِ= هاڪار، تعريف
جان= جڏهين
رمز پروڙيم روءِ= اٽڪل ۽ رخ
سمي ڪيم يعني ڳالهه پوري پوري
طرح سمجهيم.
سگِٽي= ڳٺائتي، فائديمند
پهت= چال، مرڪ، دستور
وٽي پوٻٽي وَر= شراب جي وٽيءَ
جي حاصليت ۾ تين يعني اهاملپئي
سؤکي= آسان، خوش، پلي چڱي
ڪڪوه= ڳاڙهو (شراب)
منڌ= مڌرا، شراب
پاسي= وٽ
وهسن= خوش ٿين

چڪنن = انهن جا چڪن
چاڪ = وڍ، ڦٽ
آهہ = دانهن
مَڪر = نہ ڪر
ڪاتي = ڪپي (سر)
سڌڙيا = سڌ يا خواهش ڪندڙ
ڪُہ = ڇو ڇا لاءِ
جه = جڏهين
پڪون = سرڪيون، ڍڪ (شراب جا)
سٽ ۾ = عيوض ۾
دوڳ = ڏڳل، سنڌ، ماس جا ٽڪر
دوڳ جن جا ديڳ ۾ = جن جو ماس (عشق جي) ديڳ ۾ (ڪڙهي پيو)
حاضر جني هٿ ۾ = جن جي هٿ ۾ (پنهجو سر) حاضر آهي، يعني جن پنهنجو سر وڍي تريءَ تي ڪيو آهي
ديڳين = ديڳين ۾
ڪڙئين ڪڙڪو نہ لهي = ڦٽ يا ڦرڙي جي ڪڙي جو آواز بند ٿئو ٿئي، هر هڪ نڪاءُ ڏيندي ڦٽ تان ڪرندي پيئي ڪڙڪا ڪري (2) ديڳ جي ڪڙٽي يا ڪني تان ٺمڪڻ جو ڪڙڪو يا آواز ٿئو بس ٿئي يعني عاشقن جو ماس عشق جي ديڳ ۾ خوب پيو ڪڙهي!
واٽيندڙ = واٽا يا حصا ڪندڙ ورهائيندڙ
سلهاڙيو = گڏيو، ملايو (سلهاڙڻ = گڏ ٻڌڻ، ڳنڍڻ)
سِنٽان = سسين ڪان
پڙي = برابر ٿئي
جي مٿي وسٽ مڙن = جيڪڏهين (سچڻ) سر جي عيوض مريا سر ڏيڻ سان ملن
سٽ جڙي = عيوض ملي
لڏاتي = لڏي يا لکئي سان، قسمت سارو
قطرو = ڦڙو
نظر ناز پرين جا = اسان جي نظر ۾ پرين جا ناز يعني اسين پرين ڏي نهاريون ۽ پرين ناز ڪري (اها اسانجي عبادت آهي) پرين جي نظر ۾ هن جا ناز (2) (اها اسان جي عبادت)
مينون = مون کي
ماهي = ماهہ يا چنڊ جهڙو سهڻو محبوب
درماندي = عاجز، حيران
سگهائي = چڱيلائي (ضد_اگهائي)
او اي = اي! اڙي!
آندي = آن دي، اوهان جي

مين پي = منهنجا سڄڻ (1)
مان پيئي (2) (تنهنجي)
چيٽڪ = جادو
سُڄ وايا = پڌايان
نامي واسطي = ڌڻي جي ناءِ،
خدا جي واسطي (2) (پنهنجي
چڱي) نالي جي صدقي

فصل ٽيون

اٿياري = اٿاري، جاڳائي
تنوار = آواز (ٻڪ ٻڪ)
وصال = ميلاپ، سنگت
حال = حال يا حالت جو
هادي = هدايت ڪندڙ
لائي ڏيئي لت = لائي (يا وٺي
ڪري) لت ڏيئي
ڏکندي = بيماري، مرض
او = اهو
رقيب = نگهبان، سنڀاليندڙ
ساٿر = ساٿ وارو سنگتي، آڌار (2)
هڪ قسم جا پن جي دوائن ۾ يا دوا
طور ڪم ايندا آهن. هتي معني دوا
ساٿر صحت = صحت جي دوا

قهار = قهري، ظالم
ستار = ڍڪيندڙ پردي پوش
لڄ ڪڄڻ نه ٿيو = لڄڻ ٿيو پر
ڪڄڻ نه
عين = صفا، سنورو نج
راهه رد ڪرڻ[1] = راهه بندي ڇڏڻ
وتعزمن تشاءَ و تذل من تشا =
۽ (ڌڻي) عزت ڏئي جنهن کي وڻيس
۽ ذلت ڏئي يا خوار خراب ڪري
جنهن کي وڻيس (قرآن مان)
پر ۾ = ڳجهو پالهو، اندر ۾
اسباب = جمع "سبب" جو
آخر والعصر = والعصر جي آخر
يا پڇاڙي
قرآن جي صورة 103 آهي"العصر"
(يعني پيشن) ان جي شروع جا
لفظ "والعصر" (يعني قسم آهي
پيشن جو) ۽ پڇاڙي وارو لفظ
آتس "الصبر" تنهن ڪري آخر
والصبر معني "صبر" (مستر ليلارام
وطمل)
أتائون = چيائون

[1] هڪ لڳا هڪ اکين ڪان سڄو شخص شاهه لطيف وٽ نور پنڻ آيو شاهه ان وقت مراقبي ۾ هو. اجا شاهه اکيون پٽيون نه هو شخص به ڏسڻ لڳو ۽ خوش ٿي شاهه جي پيرن تي ڪري پيو. جي ساڻا نور پنڻ لاءِ تو وٽ آيو هوس هاڻ آءٌ ڏسي سگهان ٿو. شاهه تنهن تي بيت 17 (رسالي ۾ هن سُر جو) چيو.

ديکيو= ڏٺو
مثايان= مٿائي ڪان
سڪوت = ماٺ
چيت ڪري = چت لائي، دل لائي، سنڀالي
سچ ڪرڻ = ڏيکارڻ، سامهون ڪرڻ، آڇڻ
پرسين= پراون يا ڏارين سان
فاذڪروني اذڪر ڪم = پوءِ ياد ڪريو توهين مون کي (خدا کي) تہ آءُ ياد ڪريان توهان کي. قرآن سورة 2
هيڪار= هڪ وار، يا هڪ دفعو
پاپوهي= مرڪي
الست بربڪم = (مخلوقن جي روحن کان ڏٺي پڇو تہ) نہ آهيان چا رب توهان جو؟ (قالو بلي) يعني چيائون "هائو" قرآن 75.
ڪنار= پاسو، سپرش
اونچي ڳاٺ= مٿي ڪنڌ
چَل= هل
آسرُ= آسرو، اميد
ماءِ= مون، مون کي
مُهن= وڍين، عذاب ڏيڻ
تچي= ڪل لاهي، وڍي
ورهه وڻين= عشق وندين يا پرائين
واڍوڙيا = اي وڍيل
وهاء= وڻج ڪر
ڪول= ڪنول
مدوئا= ماکي
چڻ پڻ=چٽي چٽي چونڊي چونڊي
ڪليان = مگريون (جٿن گلاب جون ڪليون)
پِي= پريتم

◆ ◆ ◆

سر يمن ڪلياڻ

فصل پهريون

انواع= قسم (جمع 'نوع' جو)
شفا = چوٽڪو، چوٽڪارو
دارون= دوا، علاج
تنوارون = وارتائون، فڪر، ڳالهيون، يادگيريون
ڪارون= پڪارون، فرياد
(2_ مهرباني)
ٻڪي= ڦڪي، دوا
ٻئنون= ٻين کان
ڏٺن= بيمارن، بستري داخل ٿيلن
ڏيپ= دوا اک جي، هتي معنيٰ دوا
واريو= موٽايو
ڏکندن= بيمارين، مريضن
(2 مرض)
جان ڪي= اچا ڪي
اڪوڙيو= اڪيليو
ٿيڪم= بس نہ ڪر (2) ڪپ يا مياڻ يا کاتي ۾ نہ وجهڻ (ترار يا ڪاتي)
تيري= تنهن جي

ٻنگا[1]= ٻنگ يا وجهہ سان
نائڪ= تير، نيزو
وچا= وديا، علم
ميا= ٻاجهہ
گهائڻ سمن= (1) ڦٽن سان ڦٽيلن سان (2)
چنگ= هڪ قسم جو ساز
ٻنگ لهي= وجهہ وٺي
ٻجهان= آءٌ سمجهان ٿو يا ڄاڻان ٿو
ڪاناريو= ڪان يا تير لڳل
ڪر ڪٽي= ٻانهن چوري، پاسو ورائي
ڪاناريا = ڪان يا تير سان زخميل
ڪُڙڪن=ڪنجهن، ڪنجهارڪن
لوهہ= تير
لال= رتل (عشق ۾)
منجهاران= اندران
ڪنجهوڪنجهہ= دانهون دانهن
منهين= ٻونگي يا جهوپڙيءَ ۾
جي ٻڻ= جي نہ

[1] ٽرمپ صاحب جي رسالي جي پڙهڻي "ٻانڪا" = بهادر، پهلوان.

سنجھہ = سنجھا
پنيون = ميندي وغيره جي پني جا نار لاءِ مٿي تي رکبي آهي
تاڻين = ڇڪ ڪن، ڪاهين
توڙ = پڇاڙي، آخرڪار، سر زمين، منزل مقصود
وائي = وارتا
اوڙڪ = نيٺ
سگهن = چڱن ڀلن
وارين = ورائين
هنجهون = ڳوڙها، لڙڪ
رنڪن = رنگن، رونگ، گهرن، گڙڪن
رنجوري = رنج وارو، بيمار
رنجور، (2) رنج، ڏک
(شرت صاحب)
ماموري = (امر تيل بيماري)
هڪ قسم جو تپ
لڳين لئن لطيف چوي سدا جي
سوري = شاهہ لطيف ٿو چوي تہ عاشقن کي محبت هميشہ جي سوري تي لڳي يعني عشق جي ڏوريءَ مان انهن جو ڪنڌ ڪڍهين نڪرڻ جو نہ آهي.
آيل = اصل لفظ 'آئي'= ماءُ، امان (ماءُ سمان جيڪا هن جي 'دادي' 'چاچي' تنهن کي بہ آيل يا آئي چئبو آهي)
وسهان = اعتبار ڪريان
رُون نہ چُون = روئن نہ چون
ورسيا = پرميا، پُلا، منجهيا
اٿيو = اٿو ٿرو نڪرو

فصل پيو

ڊيڙا = ڊپ، دوائون
پون = زمين، ڌرتي
وائيءَ پيا = وات پيا، تڪرار ڪيائين
ڪِري = پرهيز
پنڌ پارياڻون = صلاح تي هليا
سِجهائيا = ڳاريا، ڳاري ڪپہ ڪيا
ترس = قياس
چيتي = سنڀال لهي
تيلاهين = انهين ڪري ئي
موريسر = ڇاليون، اکين جي بيماري
هاريا = اي هاريل، ويل!
ڪِيچ = ڪنائي، خرابي
('ڪيڄو = ڪنو يا بڇڙو ماڻهو)

ڪريين = ڪرين، تون ڪرين
توانو = چڱو ڀلو تازو توانو
مڙان= مِلان، گڏجان
چورانڪي = چورن جي
ذات = ڍنگ، عادت، دستور
اجهي ٻجهي = (1) هٽي هٽي رلي چلي (2) ڏوري ۽ سمجهي (3) سمجهي پرجهي
وات = وات سان
سلي = ٽونگ ڪري
(2) ڏسي ٻڌائي، رمز سهي ڪرائي (فاعل مرشد)
تڙي = هڪالي
چڪيا چاڪ = ڦٽ وهيا
(چڪڻ = ڳرڻ، وهڻ)
ڇيهون = چرون (ڦٽ جو وڏو ۽ اندر پرو هوندو آهي، تنهن کي "چر" چئبو آهي) (2) رازن (ڦٽ ڦاٽي وهڻ لڳا)
درسن = ديدار
ٿين = ڦٽن
اُيهان = جيڪڏهن "پ" هيٺان زير ڏيئي پڙهبو تہ معنيٰ ٿيندي "اٿي ڪڙي ٿيان" ۽ جي زبر ڏيئي پڙهبو تہ پوءِ معنيٰ ٿيندي "بچان، بخشجان"

پيڙ = بيماري، ڪشٽ
روز ڪيائون راس = هڪڙيئي ڏينهن ۾ ٺِيڪ ٺاڪ ڪيائون
راس = راست، برابر
ڪرلاهو = خبر لهندڙ
ڪه = ڇو
ڪويج = چٽ طبيب
جو ويڄن جي وات = جو دارون ويڄن جي وات ۾ هو يعني جيڪا دوا هنن هر گهڙيءَ پئي چئي يعني جنهن جو تاڪيد پئي ڪيائون.
دارون = دارون يا دوا ڪان
ڪارون = ٻاجهون (2_ ڀڪارون)
نهاري ناڙون = نبضون ڏسي
سارون = سنڀالون
مهري = مهر ڪندڙ
(2) محبت، تناري = تنهنجي

فصل ٻيون

وهي = هلي
ويساهہ وسهڻ = اعتبار ڪرڻ
هوءَ = زار (ذڪ جو)، شمڪارو
ڪانڍين ٿانڍين پابرين = ٻير ۽ ڪنڊي جي ٿانڍن ۾

ويڄنئون = ويڄن يا طبيبن کان
وهيٺي = اختيار، ٻلي
سر = تير (سنسڪرت ـ شر)
سڏيو = سامهون ڪيو
ير = آڏا، ٽيڪ
ييڏي = ڪرائي جو ڪنڊو
ڪرنگر = پنيءَ جو ڪنڊو مٿو
پڪ = تير جو ڪنپ
Barb of an arrow
پاساريون = پاسريون
پيئي = پئي
ٻنگا = وڄهه وٽي
ڪڙڪڙ = آواز (چٽل تير جو)
چمڪڻ = آواز يا ڪڙڪڙ ڪرڻ
جيءَ جڙي = بدن کي جهڪڙجي يا قابو ٿئي
تاٽيان = چڪيان، ڪيان
سيلو = تير
تيگڙ = هڪ مڇي مار پکي، جو تيرڪر ڏيئي مڇي جهلي جهٽ مٿي اُڏامي ويندو آهي، هتي معنيٰ 'تير' جو چٽڻ کان پوءِ ٽيڪر وانگيان چوهه مان ويندو آهي
پيلو = تير (آخوند عبدالرحيم)
ڏگائڻ = ٻُجرائڻ، دکائڻ

ڏَئين = هوا ڪرڻ
چيرو = باهه جو ينيٽ، باهه
چائين = چوائين
پچڻ = باهه (آخوند احمدي)
تاءُ = تؤ تابش، گرمي
وهاٽي = (گذري)، گذري
ڪي گذري : همٿائن لاءِ هي لفظ ڪم آيل آهي ته اندر مٿل جر، هضم ٿيڻ تائين عاشق بي صبر ٿي باقي نه (ماستر نرملداس)
سهائي = روشنائي
اروٽ = برابر نه پڪل، ڪچو، بي آزمودگار
لِهس = جر
لِڇيا = لڏيا
ڳچ = ٽڪر (ماس جا)
چاءِ = باهه (آخوند احمدي)
(2) چيه يا کڏ جنهن ۾ باهه ٻاريندا آهن (آخوند عبدالرحيم)
واڙي = آرڻ يا باغ گدرن وغيره جو
ڦل = گل
چَماءِ = ٿار، ٽڏو ڪرڻ
برقان اندر = برقعي يا پڙدي اندر ڳجهو پالهو پنهنجي وجود ۾

پڌر پائڻ = ظاهر ڪرڻ
لوڪ لڪاءِ = لوڪ کي لڪائڻ يا جاڻائڻ
وڄ = وڄي، چيڻو اٽڪ، پڙدو
تاپائون = توڏنائون، تپايائون
وڏا = وڏاءِ يا زيادتي لاءِ
ڀَهاڻ = ڀِهڻ. ڪچي ڏات (ان کي پچائي پهريائين پالتو لوهه، پوءِ گهارو لوهه ۽ تهان پوءِ رڪ جي حالت ۾ آڻيندا آهن)
رساڻيو = پهچايو، آڻي بيهاريو
آڳرِيو=لهار(جوباهه تي ڪم ڪري)
ڏنءُ ڏنءُ = آواز (ڏوڻي جو)
ڏمڻوار = (1) ڏمڻ وارو، ڏئيندڙ (2) ڏمڻ مهل، هوا ڪرڻ مهل
اوتياڻون = ليتاباڻون
ڏوڏيا = ڏوڏا! ڏمڻ وارا!
اُپو = ٻيٺو ساندان = اهرڻ سونارن ۽ لهارن جي، جنهن تي شيءِ رکي ڏڪ هڻندا آهن.
ڏاند = تات (ترمپ صاحب)
تا = نه، ته به، تڏهين به

سهي جڻن سانڊاڻ = (انسان دنيا جي) وهڪ ۾ پاڻ وجائي يعني دنيوي ڏنڌن ۾ ڦاسي سانڊاڻ وانگيان ڏڪن پنيان ڏڪ (مصيبتن پنيان مصيبتون تو سهي ۽ پوءِ پاراتا يا عتاب وري ڏئي، آفتون چو مٿان پيم)
وهه = وهڪ
ڏپائون = ڏوائون، عتاب پاراتا
ڏنگرين = ڏونگرن کي اوٿن يا آفتن کي
پر = ريت، دستور
ٻه ڏاهين = ٻه پيرا
ڏاهين = پيرو گهمرو لفظ چڙو ڪتب ڪين ايندوآهي، ضرور اڳيان ڪو انگ ڳڏبو اٿس.
ڏوڏو = (1) تاندن جو (2) ڏمڻوارو
ڏڳن = دکن، پچرن
باري اجهائڻ ۽ اجهائي بارڻ[1] = بارڻ ۽ اجهائڻ اُهي ٻئي ڪم جيسين نه هلندا، تيسين لوهه مان

---

[1] اهي ٻه روح جون حالتون آهن، جن کي صوفي عروج ۽ نزول يعني چاڙهي ۽ لاهي چوندا آهن. پهرين حالت ۾ صوفي عاشق مڙج ۽ اچي انالحق جو دم هڻندا آهن ۽ پوئين حالت م پاڻ کي هو انسان سمجهي دنيا سان ورتن ٿا.

ڪو اوزار جڙي نہ سگھندو جي
لوھہ رڳو پيو ٻرندو آخر سڙي ڪپي
ويندو ۽ جي اُجھاڻو تڏو ٿيو پيو
هوندو تہ ان مان ڪي جڙي ڪين
سگھندو. تنھن ڪري ٻئي حالتون
ضروري آهن.

لونھان = چڻگون (جذبا جي عروج جي حالت ۾ اٿن ٿا)

سِراٽي = سِراڻ تي ڪم ڪندڙ ڪپ ڪاتيون تکا ڪندڙ صنعتڪار

پاٽي پيارڻ = اوزارن کي پاٽي ڪڍائڻ، امڙن اوزارن کي 'آبدار' چئبو آهي.

تيغن = ترارين (واحد 'تيغ')

ساٿو = سکر، اشراف

موريان = ڪٽ

ڪريندا = ڪندا

ڏوڏا ڏکن = (1) ٽاڻين جا مچ ڏکن (2) ڏمڪوارا پچرائيين

چاهہ = ٻاهہ

ڪاٽان = جليا، سڙيا

سراڻ = اوزار تيز ڪرڻ لاءِ پٿر

عميق = اونهو (سمنڊ)

موج = جھجھو، گھڻو

اُهڪي = مشڪلات

اُڪاريو = پار ڪيو

ائين = اوهين

نرمل = ميل يا گند کانسواءِ، اُوجل، پاڪ

سائل = سوالي

طالعن ڪي تنواريو = بخت چوريو ۽ ڀاڳ ورايو

ترمپ صاحب جي رسالي ۾ 'طالعن' بدران 'طالبن' لکيل آهي.

فصل چوٿون

ايڪ پيالو ۾ چِٺا[1] = عشق جي پيالي ۾ ۾ چِٺا نہ نهندا

لکيا جي نہ لکڻ ۾ = جيڪي لکڻ ۾ نہ لکجي ويا آهن يعني جنهن جي نصيب ۾ لکيل نہ هو (2) جي عاشقن جي ليکي ۾ نہ ڳڻيا ويا آهن.

لکڻ = (1) ورڌانا جو لفظ (2) ڳاڻٽو، دفعو، ليکو

[1] ٻن جي ڪانهي جاءِ، سا ڪي سوکر پد ۾ (سامي جا سلوڪ)

موئڻ ڪيا ميئن = مئڻ هستي، هن کي مئن ڪيو (وصال کان رهت ٿيا)

وانجيا = چڏيل ڏار رهت

آئي = ٻُري ٻگهرجي (هستي وڃائي)

ڳتانيهن ٻُري- ٻُري عشق ۾ قاتل

دُئي ڏار ڏري- ٻيائي پاسي ڪري

خلت خنجر = محبت جي ترار

ڪوڙ = ڪوڙين، ڪيترا

وهہ = هل

ووڙ = ڳولا ۾

قاتل = قتل ڪندڙ (نفس کي) عاشق

ڪمائي ڪري = پورهيو ڪري (ارشاد يا گدو جو منتر ڪمائي)

وهہ ماکيءَ جي ڪن = جي وکريا زهر کي ماکيءَ جهڙو مٺو ٿا ڪن

هوندو = موجودات

لڪَ = ذرو

پيڙا = پماد، پانڌيہ مسافر

وِيندا وئيو ڪنڌ = پنهنجو ڪنڌ ڪنيون يا قربانيءَ لاءِ تيار ڪيو ويندا.

موکي[1] = (موکيہ ڪندڙ)

ڪلال = شراب چڪائيندڙ

گهتن = گهتڪو کائين

گهتڪن = ڳيتون ڏين

وهہ گاڏيون = زهر گڏيل

بدهہ ساقي برخيز = اُٿي ساقي ڏي (پيالو) ديوان حافظ مان

پڪين = پڪن يا پڪن سان

منجهيان = اندريان

اپنيا = کوليا

ساءِ = سواد

ميٺ = ميناج، لذت

ميخانو = گتو (مي = شراب خانہ = گهر)

پرهہ جا پياڪ = پرهہ ڦٽي جو شراب پيئندڙ (يعني جيڪي سوبل اٿي عبادت ڪن)

---

[1] آخوند عبدالرحيم چوي ٿو تہ موکي نالي هڪ زال گوادر پاسي شراب جي وڪڻڻ جو ڪم ڪندي هئي. هڪ لڳا سندس شراب جي مٽ ۾ نانگ وڃي پيو ۽ انهي مٽ جو شراب جن پيتو ٿي سي مري ٿي ويا.
بئي ڪنهن هنڌان اهڙي ڳالهہ ٻڌڻ ۾ ڪا نہ آئي آهي. باقي رسالي بمبئي ڇاپي ۾ آهي تہ "موکي سندي مٽ ۾ سري سپ پيو قضا ڪم ڪيو ڪونهين ڏوهہ ڪلال جو."

مي پيتو مو آڻ = جيڪي مليو سو خلاص، ٿيو. هاڻ اندران پيو ڪڍي اچ
چوڪي = چڱي
اوچي = گهٽ، نيچ، ڪميڻي
پرين = پلجين. گذران ڪرين
سري = شراب
وين = سخن، حرف
پتي تي پين = دل ۾ چپين
پتو = دل
ڪوري ماڳ = ڪوري جي جاءِ تي، بٺيءَ وٽ
ڪُتڪا = ذرا ذرا، ڪتو
ڪت = ذرا، ٽڪو (2) تکو (شراب)
لاڳ = محبت، دوستي
ڪتارو = ڪُنو خنجر
منهن وٽي = وات تي وٽي (شراب جي)
سيئي = سبيل، گهڙو
مت نگهريو[1] = عيوض نہ طلبيو شراب جو (متونہ گهر. ٽرمپ صاحب)
آتيا = ڳريا، حيران ٿيا (پگهرڻ، آتڻ، ڳرڻ)
ڳنڱاتيا = ٺاري ڇڏيا
ٻٺن پاس = شراب جي ٻٺين وٽ
ٻٺيون = قبرون
ستہ جوڙ = عيوض، ناهہ سودوجوڙ
ڪرٽ = وڏي ڪارائي، ڪاٺ چيرڻ جي، هتي معنيٰ "وڍيندڙاوزار"
مرٽان = مرڻ ڪان
وٽي تي وڌ لهي = (شراب جي) وٽي جو ملهہ وڏيڪ آهي. (تنهنجي سر ڪان)
وٽ وٽ = وندر وندر، ورهاءِ ورهاءِ
ڪيف = شراب
ڪِر ڏارن سين = ڪر ڏاريندڙن، سنجيدهہ ماڻهن سان (خردار = خريدار. ٽرمپ صاحب)
پُر پيئڻ = خوب پيئڻ، ڍءُ تي پيئڻ (پُرِ = پريل)
ڪاءِ = ڪائي، ڪا بہ
مون منيان = اي منهنجي دل
پليتا = بندوق دکائڻ جي وٽ (پليتو يا پليدو لائڻ = جهيڙو لڳائڻ، اصطلاح)
اٿڻ بهڻ = اٿڻ ويهڻ

[1] نگهريو معنيٰ صفا ٿيو خالي ٿيو

من هيان دل = من، هنيون ۽ دل
ڪس ليتا = ڪسي ورتا
پلوميان= مسلمان ڪافين ڳائڻ ۾ اڪثر هي لفظ ڪم آڻيندا آهن.
محبتي منا = اي محبتي، اي منا!
ماٺو = (تنهنجو) ماٺو
الا= هي لفظ عجب جي معنيٰ تو ڏيکاري، جئن "سبحان الله، بسم الله"
ڪجل= سرمو
ميرائي مارين مون = منهن جا سڄڻ ميرا هجن ته به مون کي ماربو چڙهين
پڪڙجن= ڦلاءَ ڪائين يا پاڻ ڪولي پڌرو ڪن.
(2) پڪر يا پوشاڪ پائين

فصل پنجون

ڪبرياءَ= وڏائي، وڏائي سان
ملاقي = مليل
پرياءَ = سمجهه، خيال
اڪثر= ڪثرت، گهڻائي نانت، پيائي
اڏيار = هموطني نه ڪندڙ گوشو ڪندڙ

بازندن کي= بازيگرن کي
اُويسارُ = نه وسرندڙ هميشه ياد
(2) زمانو
پهه ڪار = صلاح ڪار پرتل
رندي = مستي (خدائي عشق ۾)
رسائي = پهچائي
صوفي سير سپين ۾[1] = صوفي جو سير سيني ۾ آهي، يعني سپ نور ۾ پرپور آهن، يا سپ ۾ پنهنجو پاڻ ڏسي ٿو.
پوپون پروڙي پساهه =(جيتوڻيڪ سمجهي ته هلڻ پوپون پساهه آهي يعني ڪٺي مرڻ جي ڪنڌيءَ تي هوندو (ته به ڳالهه نه ڪندو)
ڪين=ڪي ڪين، نيستي، نابودي
لاڪوفي = ڪوفي يا ذات ڪان سواءِ. تصوف موجب جڏهين سپ خدا آهن، تڏهين صوفين جو ڪو جدا ڪوفو نه چئبو اهي سمجهبو ته سيئي ڪوفن ۾ آهن.
منجهان ئي منجهه وڙهي = اندوئي اندر پيو جنگ جوٽي (نفس سان)

[1] سپ نور ۾ پريو مون . ناهين نڪت نادور مون (غلام علي)

واهرو= مددگار

وجود جو ورق ذوڻ = پنهنجي هستيءَ جو خيال ميساري ڇڏڻ

ڪُلاھ= ٽوپي (هت خودي) "تاج"، جو صوفي فقير پائيندا آهن

جبار= زور وارو= ڏاڍو (ڌڻي)

خَفي= ڳجهو

خيمو= تنبو

جلي= ذڪر (ڌڻي جو)

چارئي پهر چور = سڄو ڏينهن پيو اُچار

فرقان= قرآن، مصحف

اسم اعظم = ڌڻي (اسم = نالو اعظم = وڏو)

امل = امل ماڻڪ، اشارو اسم اعظم جو

سنپجي= حاصل ٿئي

آئونءَ ساڻ= پاڻ پڻي يا خودي سان

پيرڪرڻ= چوگرد ڦرڻ

مانڊي= جادوگر (ڌڻي)

منڊ= جادو (دنيا)

سَر= تلاءِ، راز

رومي[1] = روم ملڪ جو ويٺل

روءِ= جاڳهہ، جاءِ

تاڙي جي لاهي= اتڪل، جي ڪڍي ڇڏيہ اڳيان جو پردو جي پاسي ڪري

منجهين= اندر پنهنجي وجود ۾

در فراق= وڇوڙي جو دروازو

تعليم= اڀياس

ڪُڙهہ= پيٽ

ڪاني= تير

حقاني= حقيقي

[1] هڪ لڳاءِ نقاش هڪڙو رومي ۽ ٻيو چيني ڪنهن بادشاهہ وٽ ويا. بادشاهہ سندن هوشياري ڏسڻ لاءِ هڪ ڪوٺي جتن لاءِ ڏني. رومي هڪڙي پٽ کي لڳو ۽ چيني ٻئي کي. ڪوٺي جي وچ ۾ هڪ پردو آيل هو جنهن ڪري هو هڪٻئي جو ڪم ڏسي ڪين ٿي سگهيا. چيني چتن ڪيڻ سان گهڻا بوٽي ڪيون. اهي ڪئي گل ڦل ۽ پکي ڪيائين جو پاڻ ۾ تہ سچا پچا گل ۽ جيئرا جاڳندا پکي آهن. رومي وري پٽ کي اهڙو لسو ڪئي ڪيو جو هو پٽ آرسيءَ کان بہ اوجل پئي لڳي. جڏهين پردو وچان ڪڍيائين تڏهين چيني جا ڪڍيل چٽ رومي واري پٽ ۾ جهالا ڏيندا نظر آيا. بادشاهہ ٻنهي جي محنت ڏسي خوش ٿيو ۽ ٻنهي کي چڱو انعام ڏنائين. هيءَ ڳالهہ مثنوي ۾ ڏنل آهي ۽ مراد تہ دل اوجل ڪجي تہ الاهي روشنيءَ جوان ۾ از خود چمڪو ٿيندو (آخوند احمدي

فرهي = پٽي

مطالع ڪرڻ = دل ۾ يا چپن ۾ پڙهڻ

لحظي جيتري = بلڪل ٿوري ذري

الف = الله

لامقصود في الدارين الا هو= مطلب نہ آهي ڪو منجهہ ٻنهي دنيائن، سواءِ خدا جي (قرآن مان)

انهر اتائون = اهڙي طرح ڇپائون

سگر = وات، رستو

سونائون = سڃاتائون، لڌائون (سوڻ = واقفيت)

رسيلا = رسيل، پهتل (2) رس ڀريل)

سونهين = سڃاڻي، لهي

ايا ڳيا = نيا ڳا

ڪيان = ڪتان

ٻيرڻ ۽ پانڻ = ڪمائي ڪرڻ ۽ پوءِ هٽ ۾ پيرڄڻ

عزازيل[1] = نالو شيطان جو

سبيل = جهجهي، گهڻي

لعنتي لعل ٿيو = جو رتل هو سو لعنتي ٿيو

سابق = دوستي، محبت، اصل لفظ "سابقہ" عربي ۾ سابق معنيٰ اڳيون، سبق = اڳتي وڌڻ

نفس جو = پنهنجو، مون خود جو

نهو = واسطو ڳانڍاپو

عرفان = شناسي، خدا شناسي

سيل = ڪنڊا

وريام = ورينم، ڦري آينم

اکر ڇُٽي ميڪڙي = مڪڙي اکر ڇهڻ سان يعني ٿوري اشاري مان

ڀهون جي نہ ٻجهن = جيڪي گهڻا نتا سمجهن يا گهڻو مطلب ڪيڍي نتا سگهن

ڪوه = ڇا

وترا = گهڻا

پڙهيا = اي پڙهيل! اي سڄاڻ!

ميم = محمد

[1] هڪ لڱا خدا عزازيل کي چيو تہ آدم اڳيان سجدو ڪر، پر هن خدا پرست جي مرضي نہ ٿي تہ آءٌ ڪو آدم اڳيان ڪنڌ نوايان. انهين حڪم نہ مڃڻ ڪري خدا دوزخ ۾ هنيس. مسلمان ان کي شيطان سڏيندا آهن.

أجار = صاف ڪر

نحو صرف = وياڪرڻ ، گرامر (دنيوي علم) هي بيت شاهہ ڪريم جو آهي.

ڪاتب = لکندڙ

لايو لام الف سين = الف سان لام ملائي لکبو تہ ٿيندو "لا"

ڪورٿين = تون ڪورين يا ڪپين، وڍين، ڦاڙين

تهڙا چاليها نہ چاليهہ = چاليها (يعني گهڻا چلا يا ورت رکجن تہ اُهي اهڙا نہ آهن (يعني انهن جو ڦل ايترو نہ آهي) جيترو پرينءَ جي ديدار ڪرڻ جو آهي.

چاليهو = چاليهن ڏينهن جو ورت، چلو

ونگڙو = ڏنگو آڏو ڦڏو جهڙو تهڙو

گُر = گرو مرشد

ٿُسي = راضي ٿي

ڏِيوڙا = ڏئو چراغ

ڪڏي = خانو ڪوني

حجرو = ڪوني (مسجد سان لاڳو)

چاليهو رکڻ = چاليهہ ڏينهن ورت رکڻ

الڪ = اگم (ڏٺي)

احداً = احد يا هڪڙي ڏٺي ڪان

آرڪ = نہ رکندڙ بي وفا، بي مک

ڪانٺر - گيديہ ٺهٺا، ڊڄڻا

ڪاهہ = ڪيڏانهن

من مانهہ = من ۾ اندر ۾

اَجاٺديءَ = اڻجاڻ

اجهيو = ٻجهيو سمجهو

ڪنز = نالو هڪ ديني ڪتاب جو

قُدوري = شريعت جو هڪ ڪتاب

ڪافيا = نالو هڪ ڪتاب جو

جيان = جتان (33 ۽ 34 بيت شاهہ ڪريم جا آهن)

ونءَ = وڃ

پتين = طرحين، دستور

لونيون = جليل، سڙيل

اسار = غافل، ويسرو

فصل ڇهون

دائودي = هڪ قسم جو گل

ديون = تجليون، چمڪاٽ (واحد "دئي" مذڪر دئو = دهو)

رُڪن = شڪلن وٽن جا پن يا گلن

ڪوري هيٺ آينگ[1]

ڳَوري = مصيبت، آفت

اينگ = هڪ قسم جو ساز

اچنگ = اوچتو، اوچتو

پاڪرين = پڪر وارن کي، عزت وارن کي، پيارن کي

چيت = سمجهه، خيال

سچيت = خبردار (ڪامل شخص يا ڏٺي، پنهنجي سان لڳائي سگهبو)

عقابيل = تير

بان = ٻاڻ، تير (هن سٽ ۾ شاهه چوي ٿو ته اي سڄڻ تو کي اکين ۾ عُقابيل ۽ ٻاڻ آهن. اهو اشارو اک جي پنبڻين جو آهي. جي تيرن جي مثال آهن)

مزگان چون تير ڪرده

ابرو ڪمان ڪشيده

(پائي دلپت راءِ)

سيگ = ڪمان (اشارو ڀرن جو)

لوهه چاڙهڻ = تير ڪمان ۾ وجهڻ

سپر = ڍال

چاڪ چُنڪا = وڍ، ڏڪ

ابهين = بچين، بخشجين

جهالو ٿي جهليج = پختو ٿي جهلج (ڏڪ)

پامان پگ ڏيڻ = پنتي پيير ڪرڻ، موٽڻ

ڪينو = بغض، سرڪشي

ڪيو = ڪنيون، (ٽرمپ صاحب)

نيشان = آچام، جو تير يا بندوق سان چٽجي

لوري = تير

باجهائي = ٻاجهه ڪري

آچام = نيشان

سَلَ = سوراخ

تمام = بلڪل، پورو

ڪهج ڪوم ڪلام = ڪو حرف نه ڪڇج (صبر ڪري سهج)

جم = متان

دوستنئون = دوستن کان

ڪر پڙاڏو پٽ = پڙلاءِ کي پٽ

[1] صحيح پڙهڻي "ڳوري هيٺ جهنگ". آخوند احمدي

ڪر يعني پڇي سنئون ڪري، اصلوڪي آواز تي آڻي بيهاري پيائي ڪيڏ (2) ايڏيون پڪارون ڪر جو سڄو پٽ پڙاڏن سان پرجي پوي

ڪُنگريون = برجون نامي جون

ڪَنُ = ذرو (2) ڪوڙو

اپر = گهڻو بيحد

چانگ = جوان مرد، پهلوان

آسانگو = آسرو، اميد

ڳيرو = بار

هيڪاند = ميلاپ، ڳنڍ

نيزي پاند = تير ڏانهن

جهپ نه آوي = ننڊ نه اچي، اک نه لڳي

امام = پيشوا، دين جو پيشوا، هادي

فصل ستون

ويروتار = دم دم، هميشه

تمام = پورا ڪيا

حبيبائي = دوستائي، دوست جي

سڄي انگڙين = سڄي لڱين، تندرست

ماڪر = قبول

جان عاشق مٿي رت[1] = جيستائين عاشق رت تي آهي، يعني جيسين ڳاڙهو ڳتڪو آهي

سائو منهن = هئڊ جهڙو منهن، بناوت

گوڏ گرٿ = ڳنڍ ۾ ناڻو

گرٿ = جنهن سان ڪي ڳنهجي، ناڻو پئسا

ڪڪ چُتي = ڪک يا ڏري لاڻ سان

ڪڄاڙيا = ڇاڪاڻ

لياڪا = ليئا، جهاتيون

ٻنهي جي پوري، جي ڏني ري نه جڙي = سڪ ۽ سوري ٻنهين جي پورائي، سر ڏيڻ ڌاران نٿي ٿئي، يعني ٻنهين ڳالهين ۾ سر ضرور ڏيڻو پوي ٿو.

اريءَ = سواءِ، ڌاران

نات = نه ته

[1] ساڳي ڳالهه پارسي واري به چئي آهي ته:

عاشقان شش نشاني اي پسر،
آه سرده، رنگ زرده چشم تر،
انتظارکه بي قراري در بدر

جي لياڪا لوڪ جا = لوڪ جي نهارڻ ڪي ريتي ڇڏڻ، يعني لوڪاٽي لڄ لاهڻ

ماءُ= اي ماءُ!

ڳَري= ڳلي، گلي، گهٽي

سير = رستو

پير = پيرو قير، فصل، مدد

سُپير = (چڱي طرح پريل) مضبوط شاهوڪار (سڄڻ)

پلاٽيءَ جو پير = پلاٽيءَ جو مدار يعني جنهن تي پلاٽيءَ جو مدار آهي يا جنهن جي پلاٽيءَ تي مدار رکجي سڄڻ

پرين جي پٽي= پرين جي پٽ يا زمين تي يعني انهن جي حضوريءَ ۾

گهٽ= گهاٽ، رستو

رَند= رستو

ڪين وجي = لهي وڃي (دل تان) ٽرمپ صاحب جي رسالي ۾ آهي "ڪي نہ وجي" معنيٰ ڪٿي نٿي وڃي يعني بيان کان ٻاهر آهي

انگن چڙهڻ[1] = مصيبت يا آزار ۾ پوڻ

اوچون ٿيڻ = حيران ٿيڻ، منجهڻ (اوچ = مونجهارو)

پورو= ڪم عقل

ڪين= ڇو ڇا لاءِ

فصل اٺون

هرائي = هورائي، هلڪائي،

اُجهہ م = رل نہ

اَوائي = جنهن کي وائي يا ڳالهہ ڪرڻ جو ڍنگ نہ هجي، بيوقوف، نادان

الڙ= بي آزمودگار ڪم عقل

سوران= پهلوان

سوران= سورن مان (ٽرمپ صاحب)

جي سو سريو سور = جڏهين اهو سورُ هٿِ ڪيو يعني جڏهن سور مٿس غالب پيو

نہ ڪر = تڏهين، جڏهن تہ

سريو= حاصل ٿيو

سور طبيب = سور جا طبيب، سور لاهڻ وارا

سَچَ ڪرڻ= سامهون ڪرڻ

[1] انگ يا انگهہ = جو انگهي يا وڏي ٻاهر اچي يعني شاخ ڏندو (جٺن ڪارائي جو) "انگهن تي چڙهڻ" اصطلاح آهي

جو لکيو هٿ[1] = جو نصيب ۾ لکيو آهي.
سر = تلاءُ
سو = لڳي ٿو "نور" سان، "پير يا مرشد جي جسم کي ڏٺي نظر ٿو ڪري" اهي شاهه ڪريم ڪنهن مقام تي چئي پوءِ هي بيت چيو هو
نياڻ = حوض (۾)
اڻ ڪي = نه ڪي (ڳالهه يا حاج)
عيان = پڌري، ظاهر
ڪي = ڪيل (ضد آئڪي)
جيهي = جهڙي
ماڙهوئين = مائهن جي (ڙءِ ڻ پاڻ ۾ مٺيا آهن جڻ توڙيه توٺي وغيره)
امر = حڪم (ڏٺي جو) قسمت
عطا = بخشش
سون = سون جي (الاهي نظر يا نور جي)
اميري = بن ڏاڳن جا چيڙا ملائي انهن کي وٽ ڏئي، يڪو ڏاڳو ڪرڻ تنهن کي، ۽ پڻ گهوٽ ڪنوار جي پلو پڌڻ کي اميري چوندا آهن پوءِ معنيٰ پيچ ڳنڍڻ، محبت، ياراڻي
ڳَٽاني = ڳٽن سان، ڳڙ ڪري
ڳَن = ڳنهه، وٽ
ڪمي = تحمل ڪري
ڏولائو = رولو
سانجائو = ساڃهه يا شناخت وارو
اپين = پيهين (مصدر، اپڻ)
ڏامي پاسو ڏک سين = ڏمر جو طرف ڏک ڏانهن آهي يعنيٰ جتي ڏمر آهي، اتي ڏک آهي ئي آهي.
ڪٿوري = ڪستوري
والله مع الصابرين = ۽ ڏٺي ساڻ آهي صبر وارن جي (قرآن 2)
چوءُ = چوي
ڪم = ڪميا، تحمل
هوڙن = اُهرن
چوڙدن = چونڊن، اڳرائي ڪندڙن
ساءُ = سواد
ويٺنئون = ويٺن يا سخنن مان
ويڌ = نقصان، خلل

---

[1] پنجئي آڳريون ترار تي رکيون آهن ته "لِلات يا قسمت" اها معنيٰ سمجهڻ ۾ ايندي آهي. ساڳي طرح ڪليل هٿ چوٽ چڏي چئبو آهي ته "هٿ جن جو هٿن سي پهرين پٽڻ پار پيا" اتي "هٿن" معنيٰ ڪشادو يا چوٽ.

ڪيني وارا= سرڪش
ڪاندو ڏيائي ڪيڻ = تحمل وڏي عمدي غذا آهي، يعني انهين جهڙو ڪو ٻيو ڪونهي.
ڪيڻ= غذا، کاڌو
ستاٽي= مضبوط
زهه= ڪمان جو ڌاڳو
هدايت= نمايش
ڳري= واٽ، رستو گهٽي
جنهين ساهه سري = جنهين ساهه سري ويئي يعني جن پنهنجي دل کي ڪنهن به ڏک ڏيڻ کانسواءِ پوراٽي ڪئي
نفس= پاڻ
ڪا مت قيمت جهڙي= ڪا قيمتي يا عمدي شي
ويڻ ورائڻ = حرف جو حرف موٽائي چوڻ
اڻ چوندن= جيڪي نه چون
مونن م منهن پائڻ = مراقبي يا ڌيان ۾ رهڻ
مونو= گوڏو
غربت= غريبي
مفتي = فتوي ڏيندڙ (وويڪ يا ضمير)
منجهه و هار= اندر ۾ (فتوي ڏيڻ لاءِ) قاضي ڪانيارو نه ٿئين. (ته پوءِ ڪنهن پاهرين) قاضي جي ڪاڻ ڪڍڻي نه پوئي
ڪانيارو = محتاج، ڪاڻ ڪڍندڙ
تند= تندي، شوخي
ڏومنٿون= ڏوهن مان
پتون پتين= طرحين طرحين
حاصل= لاڀ
ڪت= ڪاٽ، گذار

*

سُر ڪنڀات

فصل پهريون

[1]**ڀلائي آهين، پرين ڀلائي پانهنجي** = سڄڻ پنهنجي ڀلائيءَ جي ڪري بيشڪ ڀلا آهن يعني ڀلائي ڪرڻ ۾ ڪڏهين گهٽ نٿا پون

مَانڏي = مون ڏانهن

مديون = مدايون، بُڇڙايون

سڄڻ سڇاينم = سڄي ۾ آهن (ڀڳي ۾ نہ آهن) يعني چڱايون تا ڪن

پيرِ = نشان، چهن

اُڪنڊين جي = سڪنڊڻن جي

قمر = چنڊ

شمس = سج

آڏت = سج (آڏتوار آرتوار)

سانگ ۾ پوي سڄڻين = سڄڻ ڪي ڪو اهڙو سانگو نہ ڀڄجي اچي (جنهنڪري ٻاهر وڃي)

سانگ = سفر تي، اتفاق يا ڪنهن سبب سان

وماسيا جن ويڻ = جن جي ويڻ فڪرمند ڪيا

تاري = ٻاجهہ، آڌار

ٻنڌڻ ٻنڌ = ڪمرڪش، اُم ڪر

پَلُ = پلو (وهٽ)

آهر = طبيلو جنهن مان وهٽ ڪائين

ايلاچيون = ننڍا ڦوٽا

چل = هل

سَلُ = ٻڌاءِ

هاهر = هونگار جا وهٽ ڪي هڪلڻ مهل ڪبي آهي

ڪجايون = ساڙڏيارين

---

[1]جي سؤ چنڊا گوهين سورج چڙهہ هزار،
جانءِ هونديان گوريج گهور انڌار"(آساجي وار)
رسالي جي [2]14 بيت جي 3 سٽ جي ہي پڙهڻي
"جو منهن تنهنجي ۾ مچ سو پڌم پريان
جي پير ۾"

ڪرن ڪي=ڪرن يا بيڇڻ ماڻهن کي
پنڌ پور= پنڌ تي ڪاهه پنڌ ڪر
ميا= اي اٺ !
چِٽڪن= ٻکن ڀهڪن، تجلو ڪن
اسور = اسر جو پرهه ڦٽيءَ جو
اُٺائين=اُٺائين (اُٺان=اٺان هتيان)
ڪام = پتڪو، ساڙ بغض
اماڙو = اوير، ايرڙ يا وڏي ٻاهر اچڻ، تجلو چمڪو
ملام= ملامت، ڏوهه
پلڪ پريان جي نه پرين = پرين جي اک جي ڇپر (جي جيڪا روشني آهي تنهن) سان به تون جيڪر مٽ نه پوين (2) هڪڙو پل به تون پرين جي برابر نه ٿي سگهندين
پلڪ = اک جو ڇپر، بعضي هي لفظ 'اک' جي معنيٰ سان ڪم آئيو آهي (2) پل، ساعت
بالله= قسم آهي خدا جو
چِٽائي= روشنائي
سهائي (2) = روشنائيءَ ۾، روز روشن يا ڏينهن ڏٺي جو

ٻور= ٻورو ٻڪو ڪتو
منڊ= جادو
سيخ تيڻ = ڪڙو تي ٻيهڻ
وچڙين= خفي ٿين، ڪاوڙجن
منين نه پائئين= ڪاوڙ نه ڪرين
ڪَتيون = تارن جي هڪ ميڙ جو نالو
تائب= توبهه ڪندڙ، پشيمان
پڙلاءَ= پاڇو
تيليءَ روءِ= تيل جي چمڪندڙ شڪل جهڙو
اُڏو = نالو هڪ تاري جو ورهسپت تارو
صافي= صفائي
منڊ= مانند، برابر
سماءِ= سواد
ترو ڪڙيون = چٽ جي سٽيءَ سان بت تي ڪيائيا آهن
ملُور= ملول، مايوس
ريهي= ڪنڌيءَ محبت لائي
ڪيهي= ڪهڙي
دوس= دوست
وهلي= تڪڙي جلد

رائيندس = ڇهائينلس پرڇائينليسر

شب= رات

ٻائو = هڪ قسم جا جوڳي

پيتم = پريتم، سڄڻ

عامي= عام ماڻهو اڻڄاڻ، انڌو

دوامي = هميشہ جو

خامي = ڪچائي

مدامي = هميشه جو

لامي = سرنہ ونندڙ

ڪاري[1] = ڪاراڻ لڱل (ڳناهن پرپل) (2) ڪرائي (موت يا سڄڻ)

حامي = حمايت يا پنيرائي ڪندڙ

سامي = هڪ قسم جا جوڳي

فصل پيو

ناسيندي=ڪِڙندي روشني ڪندي

آڳج = چيئج

الله لڳ = خدا جي واسطي، ڀڳونت جي ارٿ

پر = آڏار، ٽيڪ

نرت = نظر

ڪهج = چيئج

پت = ٽيڪ، آڌار

نهار = نظر، نگاهہ

سنيها = نياپا

جهيٽون = نماڻائي يا نٽڙت سان

تو پنڌ = تنهنجو پنڌ (چنڊ جو)

ولہ = ماڪيل يا ڳهميل هوا

ٻاٻلَ = ٻاٻو چاچو

ٻور = اٺ

سيٽيان = تنگ جهليان

اڪنڊيائي = سڪندي ٿي

اڪنڊ = سڪ

پنڌ نہ جوڳي پيءَ ري = سڄڻ ڪانسواءِ پنڌ جي لائق نہ آهيان، يعني ان جي وڇوڙي ڪري پنڌ ڪرڻ جي طاقت ڪانهيم

رنجائي = ڏک، رنج

ڏيساندر ٻاند = پرديس ڏانهن

هير = هنئر، هن وقت

ورونهن ويل = وندر جي مهل

وڏپڻ[2]= پيدا پڻ

ڪرهو = اٺ

ڪاڏو ڪوڙيو = ڪاڏي پٽ سان لڳائي ڪنڌ جهڪائي ليٽي پيو

[1] هن مصرع جي پهرين اڌ جي ٻي پڙهڻي: "ڪاري نہ سا قيام سينئن"

[2] ٽرمپ صاحب جي رسالي جي پڙهڻي آهي "وڏڦڙو" سينهن وڏي ڦڙي وارو سينهن

عاري ٿي پئجي رهيو
ڪوهہ = ڪهہ پوي، ڪڏ ۾ پوي
بن = بن ۾ پوي، رلي مري
اولاٽيو = ٽپڙن ۽ پارڪڙن لٿي، سکڻو
پلاٽڻ = ٽپڙ ۽ پاکڙو وجهڻ
(ضد۔ اولاٽڻ)
وگ = ڌڻ (ائن جو)
ترسڻ = انتظار ڪرڻ، واجهائڻ
ڪيڪاڻ = گهوڙو
مون نہ وهيٽو پاڻ = مان پنهنجي وس نہ آهيان، ٻين جي وس آهيان.
نيڻ نچوئڻ = اکين مان پاڻي هارڻ
ڪسر = گهٽتائي، ڍلائي، دير
وڏندي وک = وڏي ۽ تکڙي وک
مَچڻ = متان
لاٽي = هڪ قسم جو ٻوٽو جو اٺ دل سان کائيندو آهي.
ايهين اُٺ اُٺاءِ = اهڙي طرح کڻ (وک يا قدم)
هوندي رات = رات جي هوندي، اجا رات پئي هُجي
ڪنوات = ننڊوات
ونگي = ڏنگي
جهوري = فڪر، ڳڻتي

جهاٽ ڏيڻ = جهٽ يا جلدي ڪرڻ، ڦڙتائي ڪرڻ
(جهاٽ، جهٽ، جهپو)
ڪر = ڪل، ڪرم، ڪتنب
اصل = بڻ (2) اصل کان
نڌان = (1) نيٺ (2) گهر (3) بلڪل
چانگو = اٺ
ڪڌاتورو = بداخلاق، نڪر ("سڌاتورو" جو ضد)
ان مٿي = انهي اُٺ (ميو = اٺ)
ڳوڙها ڪيو = ڳنڍيون ڳوڙها ڪيو منجهائي لولا لولا ڪيو منجهايو
ڳوڙها ڪيا = روئاريو
جر پٽيون = پاڻي ۽ پٽ يا مٿانهان پٽ
ڪٿ = ڳاٺينو يا ويچار (پنڌ جو)
سٿ = پاتاري، جماعت، قافلو
ڳل = ڳلي يا گلي ۾، ڳچي ۾
ڳانو = ڪننني يا ڪوڏين جڙيل پٽي جا اٺ جي ڳچيءَ ۾ ٻڌندا آهن.
مال = مالها، ڳاني
ڪديفو = قطيفو مخمل جو ڪپڙو، سيٺن

هيدي = پاڪڙو (شرت صاحب)، جهل يا ڪپڙو وهٽ جي بت ڍڪڻ جو (آخوند عبدالرحيم)

جال = گهڻا

نايو = نمايو

رساڻئين = پهچائين

ٺاٺو = مڪان، جاءِ

پٽارو = اٺ

پاٺو = وٺاڻ

سيڻئن = ناٺين، سوڏو

فاٺڪ = تير، ڪاتي

نانگو = نانگو نقير هتي معنيٰ اٺ

رند = رستو

پڳ نہ لڳہ = پير نٿا لڳن

ٻور – وڻن جو ٻور يا ٻوڪ

تور = ٻوڪ خصوصا انهن وڻن يا ٻوٽن جي، پيو يا ٽيون گهه رو اپريا هجن

تڪون = ڪٿون، ويچار اٿڪلون، نظرون

موني هٿي موٽيو = گوڏي سان هٽي موٽيو يعني لت سان هٽي ڦٽو ڪيائين (نہ ڪاڏائين)

معمور = اڏيل، آباد، گلزار

ڍار = دستور، حالت

آيو نہ ڪري = اچڻ جي نٿو ڪري، نٿو اچي

پاهوڙي = توبرو، ڪٿو يا ڪو گوڻ تڪر، جنهن تي وهٽ جي ڪاٺڻ لاءِ آن وغيره رکندا آهن.

پچار = پچار تي

چناٺين – چرياٺين، ڪاڏاٺين

ماڪاٺي = ارادتون، سمجهي امجهي (ماڪا = ارادو) (2) ماڪ جي پنل، ماڪيل

ڪيٽ = رک، پني

وڏوڙا = ڪاوڙيا (مصدر وڏوڙجڻ)

واهي - واهپ ڪندڙ نگهبان، راکو

ڪاڪت - طاقت

ٻريس نہ **واٺي** = ڳالهہ ڪين ڪئيس ڪجي ڪين سگهيو

مُهان = منهن سان، اڳيان

ونڙبون - ولبين، ولها

پيسڻ ... جي سواد جهڙبون، نهايت ڪوڙبون

ڦُهنديون = مسائينديون ڪهنديون، عذاب ڏينديون

سيٺ= رسا، ست جا رسا
سوٽ= وٽيل
واس ورنيون = واس سان رتل،
سرهيون
ڦهريون= ٽڪتيون
چٽ= چش، لذت
ڀئد = رسو ڏانوڻ
ڪُنگوءِ= تارا، لون جي موڙ
ريٽ = رَءُ يا مٽي جا درياهہ لهڻ
کان پوءِ ڇڏيندو آهي، درياهہ
جي ڪچي جي زمين
تيڻان= تتان، تنهن هنڌان
ويسرين = غافلن
نيت= نيت مان نميل ڏانوڻ
پر مل= پر، يا ڏارين سان، ملندڙ
ميلاپي (2) خوشبوءِ
ليڙو= اٺ
نير ساڻ نئين = زنجير سان
زنجير ساڻ ڪٽي نمين يعني
زنجير پيا اٺس تنهن هوندي بہ
نمي رلائي توڪائي يا گهلي
اوپاهيوس= بچايوس، امن ڏيوس
ڪام= لڪڻ وهَٽ هڪلڻ جو
مام = اشارو

سنئين وهين = سڌي (واٽ) تي
هلين
بانئو= سونٽو گهوپاٽو لٺ
بٺ = گهٽا، جهجها (2) بٺ تي،
ميدان تي، رستي ۾ (3) اي مٽي
جا ڍيرا (اي اٺ)
الله لڳ = ڏٽي جي ليکي
رُٺ= رٺل
وڏوڙي = ڪاوڙئي
ڪنڀاتڙي= محبوب، سڄڻ
اڇهون= اچيئون، اسان کي اچي
سواڏائي= چڱي اوس خوشخبري
المين=لمين (اُلمي ـ ٽرمپ صاحب)
آر = چاهہ شوق
پوڄ = جهجها، گهٽا
ٻي ول= ٻيءِ ول ۾
ڪنور = هڪ قسم جو گل
رَئيءِ پيئي رات = ڪٽ
چڙهيل يا اونداهي رات
توڏو= اٺ
ڇيڪ= چوٽ، چڙواڳ
ڪِريو وڃي= سيخ ٿيو وڃي
ڏانوڻ = وهٽ جي ٽنگ ٻڌڻ
جي رسي

ڏائيڻس = ٻڌينس، ڏانوڻ وجهينس
چنگهي = ڪرڪي، ڪنجهي
پٺو = پيو (مثلاً سچو ڏينهن پٺو لکي يعني پيو لکي)
دو دستي = بگهياڙي يا زنجير وهٽ جي اڳين ٽنگن ٻڌڻ جو
دو پير = زنجير وهٽ جي پوين ٽنگن ٻڌڻ جو
سنگر = زنجير
هير = عادت
ڪامڻ = جادو
ڪَني = ڪن، ڪمزن ماڻهن
اَڪيا = ڪوپا (وهٽ جي اڳين ٻڌڻ جا)
پڙ = چڪر، گهاڻي جي چوگرد زمين جنهن ۾ اٺ ڦري ٿو
پنرهن = پندرهن (15)
ڪتڻهار = هڪ قسم جو گل
جوپا = چوٽڙ (جتن ڪمند جا چوتا)
اگر = هڪ قسم جي سرهي ڪاٺي
موڪ = وهندڙ پاڻي
ٽڪيو = ٿوڪاريو، وات مان ڪڍيو، ٿڪ هنيون
ٿوڪ = شئي، عمدي شئي، پدارٿ
ڪهڙي اکر = ڪهڙي ليکي
آئڙي = وڻي، پسند پيئي
جيئان = جتان، جنهن هنڌان
ڪور = ڪروڙ (ترمپ صاحب)
ڏيهانگي = ڏهاڙي
ڇُڳيون = ننڍيا ڇڳا
پڪ = ذرو
تيئان = تتان، تنهن هنڌان
تڪ = گيت
توڙ = آخرڪار، سر زمين، منزل گاهه
لاڪيٺو = لکن جو
وَرُ = بهتر
جهاتڙيون = جهاتيون
سڌين = سڌن يا خواهش ڪرڻ سان
پڙ = ميدان، لڙائيءَ جو ميدان
توءِ = تڏهين به

****

شاه جي رسالي

جي

اهنجن لفظن ۽ جملن جي معنيٰ.

سر ڪلياڻ.

فصل ١.

عليم = علم جو صاحب، ڄاڻڻ وارو

اعليٰ = وڏو (ضد ــ ادنيٰ)

عالم = دنيا

قادر = سگهه وان

قدرت = سگهه، طاقت

قائم = بيٺل (دائم = هميشه)

والي = مالڪ

واحد = هڪڙو (ڏٺي)

وحدهٗ = هو هڪڙو

رازق = رزق يا روزي ڏيندڙ

رحيم = رحم يا ٻاجهه وارو

حمد = ساراهه، تعريف

حڪيم = حڪمت وارو، ڏاهو

جوڙون جوڙ = جوڙ سان جوڙ، ذات سان جوڙ

٢ــ وحدهٗ لاشريڪ لهٗ = هو هڪڙو (آهي)، ناهي ڪو شريڪ ساٿي يا ڀائيوار

لهٗ = هن کي يا هن جو

ڪارڻي = ڪم ڪندڙ، وسيلو

ترتون = ترت سان

نائين = نمائين، جهڪائين (مصدر ــ نائڻ)

-ر کنوات .

جوړا = جوړ (یعنې ټینګ
وا جوړا)
اګر = ډک تمر دی سرمی
ټانی پروني
۳۷- مرګ = ومدتو پاتي
تکمر = تر څاربو ، وات
مان کیدو ، تک مدیون
تورک = شې ، څدي شې ،
پدارت
ځوږي اکر = ځوږي لیکې
آتړي = وطې ، پسند پښې
۳۸- جوړان = جهان ، جنون
مدان
ځور = (؟) کروژ -
ترمب صادب

ډیوانی = ډمازي ، رو
هګډون = ندیا چګا
۱۵- پرک = ذرد
تیګان = تدان ، ندون مدان
تک = ګیت
۲۵- توز = آخر کار سر زمین ،
مدزل ګاه
۳۵- لاکیمطو = لکن چې
ور = بهتر
جواتزون = جواتون ، لګا
سدین = سدین یا خوامدن
کرط سان
پز = مدان باتانی جو مدان-
زرد = تدمیني ،

پسورو ټمسو .

’غريب اللغات‘، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي شاعريءَ جي اوائلي لغت آهي، جيڪا تن سُرن ’ڪلياڻ‘، ’يمن ڪلياڻ‘ ۽ ’ڪنيات‘ جي بيتن ۾ شامل ڪن ڏکين لفظن جي معنيٰ وار سمجهاڻي آهي. جيتوڻيڪ هن کان پوءِ شاهہ سائينءَ جي شاعريءَ جون ٻيون بہ لغتون بہ تيار ٿيون، پر هيءَ لغت شاهہ سائينءَ جي شاعريءَ جي اڳاٽي ڪوشش آهي، جيڪا هڪ اثاثي طور پڻ محفوظ ڪرڻ بيحد ضروري هو. پيرومل مهر چند آڏواڻي هن لغت لاءِ ’غريب اللغات‘ جي نالي جي چونڊ، پنهنجي تخلص ’غريب‘ جي حوالي سان ڪئي، جو پاڻ نہ صرف نثر نويس هو، پر سٺو شاعر بہ هو ۽ شاعريءَ ۾ ’غريب‘ تخلص استعمال ڪندو هو. سنڌي ٻوليءَ جا محقق ۽ شاهہ جا شارح هن لغت کي شاهہ جي ڪلام جي ٻي لغت ڪري مڃين ٿا، جو پهرين مختصر لغت ديوان ليلارام، لطيف سائينءَ بابت لکيل پنهنجي انگريزيءَ واري ڪتاب جي پوئين حصي ۾ ڏني هئي. ان مختصر لغت کي جهڙ تہ ان ڪتاب ۾ ضميمي طور شامل ڪيو ويو هو. ٽين لغت مرزا قليچ بيگ جي ’لغات لطيفي‘ آهي، جيڪا پڻ سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري تقريباً پنجاهہ سالن بعد ڇپرائي پڌري ڪئي هئي. شاهہ سائينءَ جي شاعريءَ جي چوٿين لغت ’روشني‘ (ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ) آهي، جيڪا پڻ سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري پاران ڇپائي پڌري ڪئي وئي آهي.

ڊاڪٽر محمد علي مانجهي

9 789696 251903